

In Europa

Sittard-Geleen

Open Monumentendag 2018

In Europa

Sittard - Geleen

Comité Open Monumentendag Sittard-Geleen
Stichting Monografieën uit het Land van Sittard
Charles Beltjens-reeks

Open Monumentendag 2018

OPENSTELLINGEN OPEN MONUMENTENDAG 2018

Zaterdag 8 september

Plaats	Activiteit	Locatie	Tijd
Grevenbicht	Monumentje Vrijgezellencongres	Burg. Kotenplein	Gehele dag
Grevenbicht	Gedenkteken vliegeniers RAF	Gevel Watermolen	Gehele dag
Buchten	Monument Dopers kerkhof	Kerkvonderen	Openingstijden
Born	Omgeving VDL Nedcar	Dr. Hub van Doorneweg 1	Gehele dag
Born	Kunstwerk Eenheid in Verscheidenheid	Rotonde kruising Verloren van Themaatweg	Gehele dag
Obbicht	Exterieur Huis Op de Kamp	Bornerweg 8	Gehele dag
Obbicht	Monument Poort van de Vrijheid	Maasstraat	Gehele dag
Munstergeleen	Openstelling Pater Karel-kapel, tuin en toiletgebouw	P.C. Houbenstraat	09.00-18.00
Munstergeleen	Openstelling winkel en museum bij Pater Karel-kapel	P.C. Houbenstraat	14.00-17.00
Munstergeleen	Gedenksteden Abshoven / Val Dieu bij Brasserie Abshoven	Abshoven 35	Openingstijden
Sittard	Openstelling Basiliëk	Oude Markt 3	10.30-12.30 14.00-16.00
Sittard	Mariapark	Oude Markt 14K	
Sittard	Openstelling Michielskerk	Markt 24	10.00-12.00 14.00-16.00
Sittard	Navel van Sittard	Oude Markt	Gehele dag
Sittard	Omgeving voormalig gezellenhuis	Oude Markt 1	Gehele dag
Sittard	Openstelling Grote kerk en bezichtiging koorbanken	Kerkplein 4	10.00-12.00 14.00-16.00
Sittard	Omgeving Pastorie	Kloosterplein 10	Gehele dag
Sittard	Kapel klooster Regina Carmeli	Kollenberg 2	
Sittard	Omgeving Huis Watersley	Watersley 31	Gehele dag
Sittard	Restant Frans klooster	Walramstraat	Gehele dag
Sittard	Beeld Europa op de stier	Stadspark	Gehele dag
Sittard	Kunstwerk Eenheid in Verscheidenheid	Rotonde kruising Rijksweg-Nrd. en Elisabeth van Barstraat	Gehele dag
Sittard	Engels oorlogskerkhof	Haagstraat	Openingstijden
Sittard	Tentoonstelling, lezingen enz.	Kapittelstraat 6	11.00-17.00
Limbricht	Monument Frans Kerkhof	Pagestraat / burg. Nelissenstraat	Gehele dag
Geleen	Omgeving Paterskerk	Rijksweg-Noord 33	Gehele dag
Geleen	Omgeving Galfetti-gebouw	Markt 114 a en b	Gehele dag
Geleen	Omgeving loonhal voormalige staatsmijn Maurits	Mijnweg 1	Gehele dag
Geleen	Omgeving Oostenrijkse woningen	Lindenheuvel en Strensstraat	Gehele dag
Geleen	Biesenhof	Biesenweg 1	Openingstijden
Geleen	Kunstwerk Eenheid in Verscheidenheid	Rotonde kruising Westelijke Randweg en Kerenshofweg	Gehele dag
Geleen	Museum Buro Pinkpop	Raadhuisstraat 25	11.00-15.00
Oud-Geleen	Openstelling parochiekerk	Leursstraat 1	12.00-17.00

Afhaaladressen informatieboekje

- Born: kassa Kasteelpark Born
- Geleen: boekhandel Bruna Markt 108 Geleen (openingsuren), Marcellinus en Petruskerk Oud-Geleen zaterdag en zondag 12.00-16.00 uur, Biesenhof, Biesenweg 1, zondag tijdens openingsuren, museum Buro Pinkpop, Raadhuisstraat Geleen op zaterdag 11.00-17.00 uur, Bibliotheek, Herenhof 1 Geleen en tijdens de presentatie op vrijdagmiddag 7 september in gebouw Heemkundevereniging Geleen aan de Jupiterstraat 35.
- Limbricht: Oude Salviuskerk, zondag 11.00-17.00 uur
- Munstergeleen: Pater Karel Museum zaterdag 14.00-17.00 uur en zondag 14.00-17.00 uur
- Sittard: kerken binnenstad, VVV Limburg winkel in de Rosmolenstraat tijdens openingsuren, Erfgoedcentrum Kapittelstraat 6 op zaterdag en zondag 11.00 tot 17.00 uur en bibliotheek Ligne 2 op zaterdag 8 september 10.00-15.00 uur

SITTARD-GELEEN

Zondag 9 september

Plaats	Activiteit	Locatie	Tijd
Grevenbicht	Monumentje Vrijgezellencongres	Burg. Kottenplein	Gehele dag
Grevenbicht	Gedenkteken vliegeniers RAF	Gevel Watermolen	Gehele dag
Buchten	Monument Dopers kerkhof	Kerkvonderen	Openingstijden
Born	Omgeving VDL Nedcar	Dr. Hub van Doorneweg 1	Gehele dag
Born	Kunstwerk Eenheid in Verscheidenheid	Rotonde kruising Verloren van Themaatweg	Gehele dag
Obbicht	Exterieur Huis Op de Kamp	Bornerweg 8	Gehele dag
Obbicht	Monument Poort van de Vrijheid	Maasstraat	Gehele dag
Munstergeleen	Openstelling Pater Karel-kapel, tuin en toiletgebouw	P.C. Houbenstraat	09.00-18.00
Munstergeleen	Openstelling winkel en museum bij Pater Karel-kapel	P.C. Houbenstraat	14.00-17.00
Munstergeleen	Gedenksteden Abshoven / Val Dieu bij Brasserie Abshoven	Abshoven 35	Openingstijden
Sittard	Openstelling Basiliek	Oude Markt 3	14.00-16.00
Sittard	Mariapark	Oude Markt 14K	
Sittard	Openstelling Michielskerk	Markt 24	10.00-12.00 14.00-16.00
Sittard	Navel van Sittard	Oude Markt	Gehele dag
Sittard	Omgeving voormalig gezellenhuis	Oude Markt 1	Gehele dag
Sittard	Openstelling Grote kerk en bezichtiging koorbanken	Kerkplein 4	10.00-12.00 14.00-16.00
Sittard	Omgeving Pastorie	Kloosterplein 10	Gehele dag
Sittard	Kapel klooster Regina Carmeli	Kollenberg 2	
Sittard	Omgeving Huis Watersley	Watersley 31	Gehele dag
Sittard	Restant Frans klooster	Walramstraat	Gehele dag
Sittard	Beeld Europa op de stier	Stadspark	Gehele dag
Sittard	Kunstwerk Eenheid in Verscheidenheid	Rotonde kruising Rijksweg-Nrd. en Elisabeth van Barstraat	Gehele dag
Sittard	Engels oorlogskerkhof	Haagstraat	Openingstijden
Limbricht	Openstelling kerkje	Allee 1B	11.00-17.00
Limbricht	Monument Frans Kerkhof	Pagestraat / burg. Nelissenstraat	Gehele dag
Geleen	Omgeving Paterskerk	Rijksweg-Noord 33	Gehele dag
Geleen	Omgeving Galfetti-gebouw	Markt 114 a en b	Gehele dag
Geleen	Omgeving loonhal voormalige staatsmijn Maurits	Mijnweg 1	Gehele dag
Geleen	Omgeving Oostenrijkse woningen	Lindenheuvel en Strensstraat	Gehele dag
Geleen	Biesenhof	Biesenweg 1	Openingstijden
Geleen	Kunstwerk Eenheid in Verscheidenheid	Rotonde kruising Westelijke Randweg en Kerenshofweg	Gehele dag
Oud-Geleen	Openstelling parochiekerk	Leursstraat 1	10.30-16.00

INHOUD:

Pagina

5. Voorwoord

Algemeen

6. Een Europa zonder grenzen
6. Oude grenspaal Geleen, Hub Kitzen
7. Grenspaal Gelre-Gulick, Jean Knoors
8. Navel van Sittard- verbindingen met Europa, Oude Markt, Guus (AMPP) Janssen

Religieus

10. Een tsunami van Duitse en Franse kloosterstichtingen, 1875-1906, Peter Schulpen
12. Pater Karel in Ierland en elders, Peer Boselie
12. Basiliek bedevaartsoord Sittard, Peer Boselie
13. Huis Watersley Sittard, Peer Boselie
15. Ontwikkeling klooster Leyenbroekerweg, Peter Vossen
16. Het voormalig zusterklooster in Papenhoven, Jean Knoors
17. Frans Klooster Sittard, Peer Boselie
18. Klooster Regina Carmeli Sittard, Peer Boselie
19. Gevelstenen Abshoven / Val-Dieu Munstergeleen, Guus (AMPP) Janssen
19. Paterskerk (Karmel) Geleen, Ad Hoogenboom
20. Kerkhof met monument Dopers (Wassenberg-Münster), Buchten Guus (AMPP) Janssen

Sociaal-economisch

22. De Biesenhof Geleen, Hub Kitzen
23. Veehandel/kremers Broeksittard, Peer Boselie
24. Hoofdgebouw voormalige staatsmijn Maurits (Loonhal) Geleen, Hub Kitzen
25. Stukadoors Grevenbicht / Huis Tinnemans, Jean Knoors
26. Bruinkoolgroeve Graetheide 1917-1921, Harry Strijkers
27. Oostenrijkse woningen Geleen, Hub Kitzen
29. Gezellenhuizen Geleen en Sittard, Harry Strijkers
30. Van DAF tot BMW Born, Harry Strijkers
31. Barge terminal Born, Kitty Jansen-Rompen

Cultuur

32. Kasteel Obbicht en Luik, Guus (AMPP) Janssen
33. Europese architecten in Sittard en Geleen, Peter Schulpen
33. - De Sittardse pastorie van de 'Belgische' architect Lambert Jaminé (1800-1871)
34. - De 'Pruisische' architect Carl Weber actief in Sittard en Geleen, 1856-1874
36. - De Geleense blokkendoos van de Zwitserse architect Galfetti (* 1936)
37. Obbicht. Het huis met de koppen Obbicht / OLS Obbicht, Jean Knoors
38. Vrijgezellencongres Grevenbicht – monumentje, Jean Knoors
40. Pinkpop Geleen, Hub Kitzen
41. Europa op de stier, stadspark Sittard, Jolanda Janssen-Daniëls
42. Kunstwerken Eenheid in verscheidenheid, Born, Geleen en Sittard, Jolanda Janssen-Daniëls

Militaire aspecten

44. Slag aan de Kemperkoul Sittard, Peer Boselie
45. Poort van de vrijheid, Obbicht / Stokkem 1568, Guus (AMPP) Janssen
46. Gedenkteken "Frans kerkhof" Limbricht, Peer Boselie
47. Gedenktekens vliegeniers RAF Grevenbicht, Jean Knoors
48. Engels oorlogskerkhof Ophoven-Sittard, Guus (AMPP) Janssen

VOORWOORD

Voor Open Monumentendag 2018 is als thema gekozen: 'In Europa'. Met dit thema sluit de Open Monumentendag in Nederland aan bij het Europese Jaar van het Cultureel Erfgoed. Het accent zal dit jaar liggen op wat ons in Europa bindt. Uiteraard met aandacht voor internationale architectuurstromingen, vergelijkbare én onderscheidende (bouw)technieken, wederzijdse inspiratie in toegepaste kunsten en uitwisseling van kennis en wetenschap. Ook zal veel aandacht uitgaan naar de historische context waarin monumenten zijn gebouwd en gebruikt, dus ook in Sittard-Geleen.

Ieder jaar weer probeert het Comité Open Monumentendag Sittard-Geleen het landelijk thema te vertalen naar de situatie in Sittard, Geleen en Born. Vanzelfsprekend wordt een aantal gebouwen opengesteld voor het publiek, die verband houden met het thema. Zoals ieder jaar verschijnt er ook een boekwerkje dat inspeelt op het landelijk thema van de Open Monumentendagen. In deze publicatie wordt aandacht besteed aan vier aspecten die het thema 2018 "In Europa" uitdragen en wel het religieuze, het sociaal-economische, het culturele en het militaire aspect. Anders dan in het verleden kent dit boekje niet een onderverdeling in de stadsdelen Sittard, Geleen en Born, maar wordt er thematisch verwezen naar het thema "In Europa."

Op die manier worden veel monumenten en wetenswaardigheden hierover in Sittard, Geleen en Born in een Europees daglicht geplaatst. Met name de herkomst en de bouw van vele kloosters in onze gemeente worden hierdoor verduidelijkt.

Dank zij de belangeloze medewerking van een aantal gespecialiseerde onderzoekers van heemkundige en historische verenigingen uit deze gemeente is het mogelijk om het boekje ieder jaar weer te laten verschijnen. Belangrijk is hierbij ook de rol van de gemeente Sittard-Geleen, die het met name financieel mogelijk maakt dit boekje jaarlijks uit te geven en gratis ter beschikking te stellen.

Laat u weer verrassen op zaterdag 8 en zondag 9 september 2018.

Comité Open Monumentendag Sittard-Geleen

September 2018

ALGEMEEN

Een Europa zonder grenzen

Een grens vormt de scheidingslijn tussen twee landen of andere, meestal bestuurlijke, eenheden. Een ander woord voor grens is paal, dat is in sommige dialecten gebruikelijk. Men komt het ook tegen in de uitdrukking “paal en perk stellen” en in de psalmtekst “'s Heren goedheid kent geen palen.” Vermoedelijk houdt dit woord dus verband met grenspaal.

In het algemeen onderscheidt men:

- Natuurlijke grenzen, waar een zee, een rivier of gebergte het verkeer bemoeilijkt.
- Kunstmatige grenzen, die in het algemeen in verdragen zijn vastgelegd. Deze grenzen kunnen samenvallen met een natuurlijke grens, maar zijn vaak nauwkeuriger vastgelegd. Administratieve grenzen, de grenzen tussen andere bestuurlijke eenheden dan staten, zoals tussen deelstaten, provincies of gemeentes.
- Taalgrenzen, de grenzen tussen verschillende taalgebieden.

Door de instorting van het communisme in Midden- en Oost-Europa in de periode 1989-1991 kwamen alle Europeanen dichterbij elkaar te staan. In 1993 werd de interne markt voltooid met vier vrijheden: vrij verkeer van goederen, diensten, personen en geld. In de jaren negentig werden ook twee belangrijke verdragen gesloten: het Verdrag van Maastricht betreffende de Europese Unie in 1993 en het Verdrag van Amsterdam in 1999. De bevolking maakte zich zorgen over het milieu en over de Europese samenwerking op het vlak van veiligheid en defensie. Dankzij de Schengen-akkoorden, genoemd naar een klein dorp in Luxemburg, kunnen mensen meer en meer reizen zonder paspoortcontrole aan de grenzen. Miljoenen jongeren gaan met EU-steun in het buitenland studeren. Communicatie werd namelijk steeds makkelijker met de opkomst van mobiele telefoons en het internet.

Het is een gegeven dat de gemiddelde Nederlander anno 2018 niet zo enthousiast meer is over de Europese Unie met zijn 28 lidstaten. Dit is een schril contrast met het feit dat aan de buitengrenzen van de Europese Unie mensen zich letterlijk dood lopen om de Europese Unie te bereiken.

Oude grenspaal Geleen

In de jaren 1990/1991 werd tussen de huidige autosnelweg en de aan-grenzende bebouwing aan de Geleense kant een geluidswal aangelegd. Hiervoor moest veel grond worden verzet en bij deze graafwerkzaamheden werd een oude grenspaal opgegraven. De vraag was: hoe oud is deze grenspaal. Het materiaal waaruit deze gemaakt werd, is Naamse steen. Het is een steensoort die in onze omgeving al vele eeuwen lang gebruikt wordt, onder andere voor het maken van grafstenen, dorpels en raamomlijstingen. Het zou dus best kunnen dat deze grenspaal ook eeuwenoud is. De grenzen zijn in de loop der eeuwen regelmatig gewijzigd. Een belangrijke wijziging vond plaats in 1648, de Vrede van Münster. Dit was het einde van de Tachtigjarige Oorlog tussen de opstandelingen in de Nederlanden en Spanje. De meeste zullen zich dit jaartal nog wel herinneren uit hun schooltijd. Tijdens de onderhandelingen werden de Republiek van de Nederlanden en Koninkrijk Spanje het snel eens. De Republiek van de Nederlanden werd door Spanje als soevereine staat erkend. Als gevolg van de Vrede van Münster werden het noorden (Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden) en het zuiden van de Nederlanden definitief van elkaar gescheiden.

Oude grenspaal Beek-Geleen 1661-1794

Maar Spanje en de Republiek konden het in Münster niet eens worden over de verdeling van delen van het huidige Limburg, onder andere in Geleen, Neerbeek en Beek. De verdeling werd via het Partagetraktaat ("delingsverdrag") in 1661 geregeld. Geleen werd Spaans en Beek werd een Generaliteitsland (een wingewest) van het noorden. Het dorp Neerbeek werd echter in twee delen gesplitst. Eén deel (het zuidelijk gelegen stuk) kwam bij Beek en heette voortaan in de volksmond "Hollands Neerbeek". Het andere, noordelijk gelegen deel, kwam bij Geleen en kreeg de benaming "Spaans Neerbeek".

Nabij de plaats waar de grenspaal werd gevonden is deze op 10 juli 1991 tijdens een feestelijke bijeenkomst officieel herplaatst aan de Europalaan, nabij de brug over de autosnelweg. De toenmalige gemeente Geleen heeft ervoor gezorgd dat er om deze paal een perkje werd aangelegd. (HK)

Grenspaal Gelre-Gulick

Op enkele plaatsen tref je ze nog aan, de eeuwenoude grenspalen tussen de vroegere hertogdommen Gelre en Gulik. Die vorstendommen werden bij de komst van de Fransen in 1794 opgeheven en zijn na het vertrek van de vreemde overheersers niet meer in ere hersteld. Het grondgebied van Gelre en Gulik werd op het Wener Congres in 1815 toegevoegd aan de nieuw gevormde staten Pruisen en Nederland. De massieve en ruw bewerkte stenen grenspalen dragen in gotische letters de namen Gelre en Gulick.

Grenspaal Gelre-Gulick in de haven Born

Plaatsen waar deze monumentale grenspalen nog voorkomen zijn o.m.: het havenhoofd van de Gelre-Gulick-haven in Holtum-Noord, het Raadhuisplein in Susteren, het plantsoen op de kruising Bovenste Eind/Ophoven in Echt, langs de weg door d'n Daort in Echt, het plantsoen aan de Houtstraat in Pey. Burgemeester Schoolmeesters van Roosteren schonk ooit een grenspaal aan het Openlucht Museum in Arnhem. De grensscheiding tussen de vroegere hertogdommen Gelre en Gulik staat uitvoerig beschreven in het document: "De grensscheiding tusschen Gulik en Geldere" van 15 september 1551 in de Publications deel 12 van 1875. Helaas zijn nagenoeg alle nog bestaande G/G-grenspalen van hun oorspronkelijk plaats verwijderd om elders op een niet historische locatie te worden herplaatst.

Vrij recent onderzoek door Jos Poels heeft uitgewezen dat in de regio Echt-Susteren-Born nog acht grenspalen aanwezig zijn. (JK)

Inscriptie op grenspaal

Navel van Sittard - verbindingen met Europa, Oude Markt

Na de geslaagde herdenking van 750 jaar stadsrechten in Sittard in 1993 kwam bij de VVV-Sittard en de Stichting Historie Sittard het idee op, dat dit jubileum ook een tastbare herinnering in de monumentale binnenstad mocht krijgen. Naar het voorbeeld van Delphi en Rome zou Sittard een navel kunnen krijgen om de verbindingen met andere plaatsen aan te geven.

De oudste 'navel' ligt in het Griekse Delphi, omdat deze plek het middelpunt van de wereld was, zoals de navel het middelpunt van het lichaam is. Volgens de mythologie zou oppergod Zeus immers aan de uiteinden der wereld twee adelaars losgelaten hebben, die naar elkaar toe vlogen en in Delphi samenkwamen. Uiteraard eisten de

Romeinen nadien de centrale positie voor zich op en plaatsten ze de navel van het Romeinse Rijk op het Forum Romanum in Rome.

Het Sittardse middelpunt, dat volgens een concept van Hub Geurts en uitvoering door Gjus Roebroek op 10 september 1994 aan de Oude Markt onthuld werd, laat de in brons gegoten navel van de partner van de kunstenaar zien, omgeven door plaatsjes uit Europa die een band met Sittard hebben gehad:

Born: Sittard behoorde bij het Gulikse ambt Born en voordien waren de heren van Sittard ook kasteelheren van Born.

Susteren: Susteren vormde het centrum van het landdekenaat waartoe Sittard eeuwenlang behoort heeft.

Düsseldorf: hoofdstad van het hertogdom Gulik-Berg, waartoe Sittard vanaf 1400 behoort heeft.

Heinsberg: de heren van Heinsberg hadden invloed en bezittingen tot aan de Maas.

Erkelenz: met deze Duitse stad had

Sittard jarenlang een jumelage.

Valkenburg: door Walram de Rosse van Valkenburg kreeg Sittard in 1299 een kapittel met Latijnse school en in de veertiende eeuw was een zijlinie van de Valkenburgers aan de macht in Sittard, Born en Susteren.

Jülich (Gulik): van 1400 tot 1794 hoorde Sittard bij dit hertogdom.

Nideggen: oude hoofdstad van het hertogdom Gulik.

Aken: het Mariakapittel van Aken had jarenlang het grootste deel van de inkomsten en onderhoudsplicht van de Sittardse Petruskerk. Van 1801 tot 1822 hoorde Sittard bij het bisdom Aken.

Monschau: Een zijlinie van de hertogen van Limburg, de heren van Monschau, hadden de macht in Sittard in de dertiende eeuw; Walram de Goede van Monschau verleende in 1243 stadsrechten.

Limbourg: de oudste heren van Sittard waren hertogen van Limburg.

Luik: met uitzondering van de periode 1801-1822 hoorde Sittard tot 1840 bij het bisdom Luik.

Parijs: de hoofdstad voor Sittard in de Franse Tijd.

Maastricht: vanuit Maastricht vestigden de dominicanen zich in Sittard. Hoofdstad van de provincie Limburg.

Hasselt: met deze Belgisch-Limburgse hoofdstad had Sittard jarenlang een jumelage.

Brussel: hoofdstad van België en dus ook voor Sittard in de periode 1830-1839. (GJ)

Sittard-Oude Markt: navel van Sittard- verbindingen met Europa

RELIGIEUS

Een tsunami van Duitse en Franse kloosterstichtingen, 1875-1906

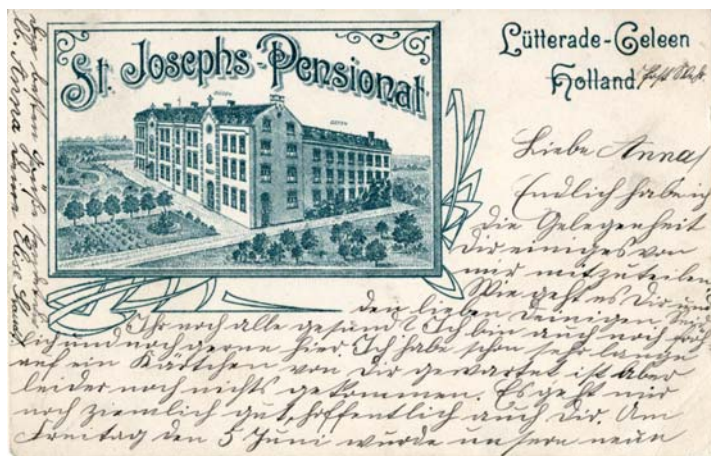
De Franse Tijd (1794-1814) was desastreus voor de kloosters op het grondgebied van onze huidige provincie Limburg. Met uitzondering van een klooster in Grubbenvorst werden ze allemaal door het revolutionaire bewind opgeheven en hun bezittingen geconfisqueerd. Door de sluiting van een overeenkomst tussen Napoleon en de Paus verbeterde de relatie tussen kerk en staat, maar de kerk bleef ondergeschikt aan de staat. In het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden van Koning Willem I (1815-1840) bleef deze situatie gehandhaafd. In zijn regeerperiode werden niettemin vijf nieuwe kloosters gesticht op Limburgse bodem. Zijn zoon Koning Willem II (1840-1849) nam een soepelere houding aan ten opzichte van de kerk wat onder andere resulteerde in de stichting van negen kloosters in onze provincie, waarvan drie in Sittard: de Ursulinen (1843), de Jezuiten (1851) en de Zusters van de H. Carolus Borromeus (1857). De grondwetwijziging van 1848, die vrijheid van godsdienst en vereniging garandeerde, zorgde voor een nieuwe golf van kloosterstichtingen. Deze groeide in het laatste kwart van de negentiende en begin twintigste eeuw uit tot een tsunami, mede doordat liefst 53 Duitse en 57 Franse kloosters zich hier vestigden als gevolg van de tegen de katholieke kerk gerichte wetgeving in genoemde landen.

Duitse stichtingen

Met de totstandkoming van het Duitse Keizerrijk in 1871 was er nog geen sprake van een stabiele Duitse staat. De conservatieve Rijkskanselier Otto von Bismarck wilde dat de dynastieke en aristocratische elementen in de nieuwe staat een overwicht bleven houden op de parlementaire krachten. Bismarck zag in het nationalisme de kracht die het conservatieve regime en de moderniserende, industriële samenleving bij elkaar kon houden. Door telkens te wijzen op vermeende buitenlandse en binnenlandse vijanden deed Bismarck een beroep op nationale sentimenten om de rijen te sluiten. De op het Vaticaan georiënteerde katholieken werden als eersten bestempeld als 'Reichsfeinde', waartegen de Duitse overheid een 'Kulturkampf' ging voeren. Met de in 1871 afgekondigde 'kanselparagraaf' kwam er politietoezicht op en in de kerken. Priesters mochten vanaf de kansel geen politieke toespraken meer houden. Verder kwamen hun opleiding en benoeming onder staatscontrole. Vele seminaries werden gesloten en honderden geestelijken gevangen genomen of uit hun functie gezet. Het 'Ordensgesetz' uit 1875 bepaalde dat alle katholieke orden en congregaties in Pruisen, met uitzondering van gemeenschappen die zieken verzorgden, binnen zes maanden moesten verdwijnen. In 1878 werd Leo XIII tot paus verkozen. Toen die een verzoenende houding aannam richting Bismarck, werden de genoemde wetten in de jaren tachtig versoepeld en teruggedraaid.

Als gevolg van de 'Kulturkampf' (1872-1879) werden in onze provincie 53 Duitse kloosters gesticht door 21 verschillende congregaties. Op het grondgebied van onze huidige gemeente vonden onderstaande vestigingen plaats:

1875	Arme Dienstmaagden van Jezus Christus	Geleen-Lutterade
1876	Franciscanen	Sittard-Watersley
1876	Ongeschoeide Karmelieten	Geleen

Prentbriefkaart van het in opdracht van de Arme Dienstvaagden van Jezus Christus gebouwde St.-Josephs-Pensionaat in Lutterade alwaar Duitse kwekelingen hun onderwijzeressenopleiding volgden. Het vergissing-bombardement van 5 oktober 1942 verwoestte het gebouw aan de Geenstraat.

Franse stichtingen

In het streven de Derde Franse Republiek en haar bevolking tot een hechte eenheid te smeden werd in de jaren 1879-1886 een patriottisch schoolprogram ingevoerd, waarbij de invloed van clerus op het lager onderwijs werd beknot.

In het laatste decennium van de negentiende eeuw ontstonden in Frankrijk grote binnenlandse spanningen rondom de onterechte veroordeling van de joodse kapitein Dreyfus die voor Duitsers gespioneerd zou hebben. Een blok van anti-dreyfusards (nationalisten, antisemieten, royalisten en klerikalen) stond lijnrecht tegenover aanhangers van het parlementaire systeem en de republiek. Om ervoor te zorgen dat kinderen niet gevormd zouden worden door geestelijken maar onder republikeinse invloed zouden worden gebracht vaardigde de regering Waldeck-Rousseau (1899-1902) een groot aantal antiklerikale wetten uit. Religieuze congregaties die zich niet wilden onderwerpen aan erkenning door de regering stonden voor de keuze ontbinding of vlucht naar het buitenland. Door de tolerante opstelling van de Nederlandse regering, de gastvrije houding van het biskdom Roermond ten aanzien van de komst van buitenlandse religieuzen en de relatief nabije ligging, zochten Franse gemeenschappen hun toevlucht in Limburg. In de jaren 1880-1891 vestigden zich hier, als gevolg van de Franse antiklerikale wetgeving, 14 kloosters van 11 verschillende congregaties. In de tweede Franse golf (1897-1913) waren er 43 Franse kloosterstichtingen door dertig verschillende congregaties. Op het grondgebied van onze huidige gemeente vonden onderstaande vestigingen plaats: (PS)

1880	Redemptoristen	Munstergeleen-Abshoven
1883	Priesters van het H. Hart	Sittard-Watersley
1890	Dienaressen van het H. Hart van Jezus	Sittard-Leyenbroek
1901	Dienaressen van het H. Hart van Jezus	Munstergeleen-Abshoven
1902	Zusters van de Christelijke Leer	Sittard-Leyenbroek
1903	Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid	Grevenbicht
1905	Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid	Sittard
1906	Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid	Holtum

Pater Karel in Ierland en elders

Brandende kaarsen in de kapel van pater Karel

Joannes Andreas Houben, zo werd hij geboren. In het Duits stond het vermeld in het kerkboek van zijn vader, want in 1821 was Duits nog voor velen de spreektaal in de sinds enkele jaren bij Nederland behorende regio. Hij was geen reiziger van zichzelf. Maar in zijn persoon was de Europese versnippering van die dagen al zichtbaar. Geboren immers in Geleen én Munstergeleen tegelijk, want burgerlijk was dat in Geleen, dat

enkele jaren ervoor nog Frans was (departement van de Nedermaas) en daarvoor Oostenrijks. Kerkelijk was het echter Munstergeleen, dat enkele jaren ervoor nog Frans was (departement van de Roer) en daarvoor Guliks. Hij werd later pater Karel van St. Andries en nog later (sinds 2007) de Heilige pater Karel. Hij stond bekend als een eenvoudige mens, die met enige moeite en hard werken zijn studies deed en uiteindelijk erin slaagde om in te treden bij de orde van de Passionisten. Na een wachttijd vanwege dienstplichtig zijn (groot verlof kwam pas na vijf jaar) kon hij intreden in het klooster in het Belgische Ere, want in Nederland waren de Passionisten nog niet. Na zijn noviciaat werd hij eerst naar voor de honger gevluchte Ieren in Londen gestuurd. Enige tijd later kwam hij terecht in het Ierse Dublin, waar de katholieken opnieuw gekerstend moesten worden. En daar bleek hij goed in: met biecht horen, luisteren en handen opleggen kreeg hij een grote schare volgelingen, tot ver na zijn dood in 1893 en nu nog, want tienduizenden bezoekers trekt het bedevaartsoord van pater Karel, dat in en om zijn geboortehuis is gevestigd. In Munstergeleen liggen in een klein museumje resten van onder andere doodskist, kleding en andere eigendommen van deze enige Sittard-Geleense heilige. Maar er zijn natuurlijk ook de bijzondere kapel, de stiltetuin, de beeldtuin en het kruiswegparkje. Alles staat in het teken van 'aandacht', want dat was de kern van het leven van deze bijzondere mens, hier en elders in Europa. In het museum van pater Karel is in september 2018 de expositie te zien: Waarheen, waarvoor, vluchten door de eeuwen heen, over hoe vluchtelingen in onze regio en er buiten werden behandeld door de eeuwen heen. De expositie wordt op 6 september geopend. (PB)

Open zaterdag en zondag van 9.00 tot 18.00 uur.
Museum en winkel zijn open tussen 14.00 en 17.00 uur.

Basiliek bedevaartsoord Sittard

Hét icoon op religieus gebied in Sittard-Geleen is wel de basiliek van Sittard, terecht vaak met het eigenlijk er bij behorende Mariapark ertegenover in één adem genoemd. De basiliek is vanaf haar bouw een echte bedevaartkerk geweest. Vanaf 1866 kwamen steeds grotere stromen bedevaartgangers naar de stad, na de wonderbare genezing van een pensionaire van de Ursulinen aan de Oude Markt. In 1867 werd de broederschap van Onze Lieve Vrouwe van het Heilig Hart opgericht, die een stormachtige ontwikkeling doormaakte en eind negentiende eeuw een (inmiddels allang) Aartsbroederschap met

meer dan 12 miljoen leden (opgeteld vanaf 1867 overigens, dus een aantal was ongetwijfeld inmiddels overleden) opleverde, hoe dan ook ongekend in Nederland en haar verre omgeving. De leden ervan kwamen natuurlijk niet uit Nederland alleen, dat rond 1900 slechts ongeveer vijf miljoen zielen telde en dat waren niet allemaal Rooms Katholieken, want daar waren er slechts enkele miljoenen van.

Het is dan ook duidelijk dat er géén pand in de gemeente is, waar zoveel buitenlandse invloeden merkbaar zijn als in de basiliek. Dat was al vanaf het begin

zo. De allereerste bedevaart kwam niet uit de gemeenten om Sittard heen, maar uit Aken! De buitenlandse relaties met de basiliek betreffen met name landen in onze eigen regio, dus België en Duitsland, maar ook uit Frankrijk, Italië en vele andere Europese landen zijn sporen van pelgrims zichtbaar in kerk en ledenregisters. En dan hebben we het nog niet gehad over de vele buiten-Europese landen, zoals Amerika en natuurlijk Nederlands-Indië, waar Sittard een nauwe band mee had. Drie bisschoppen van Batavia (nu Djakarta) achter elkaar kwamen immers uit Sittard! Zo is de basiliek, en ook het Mariapark, minimaal een Europees icoon, maar eigenlijk gewoon werelderfgoed! (PB)

Het plafond van het Mariapark aan de Oude Markt te Sittard

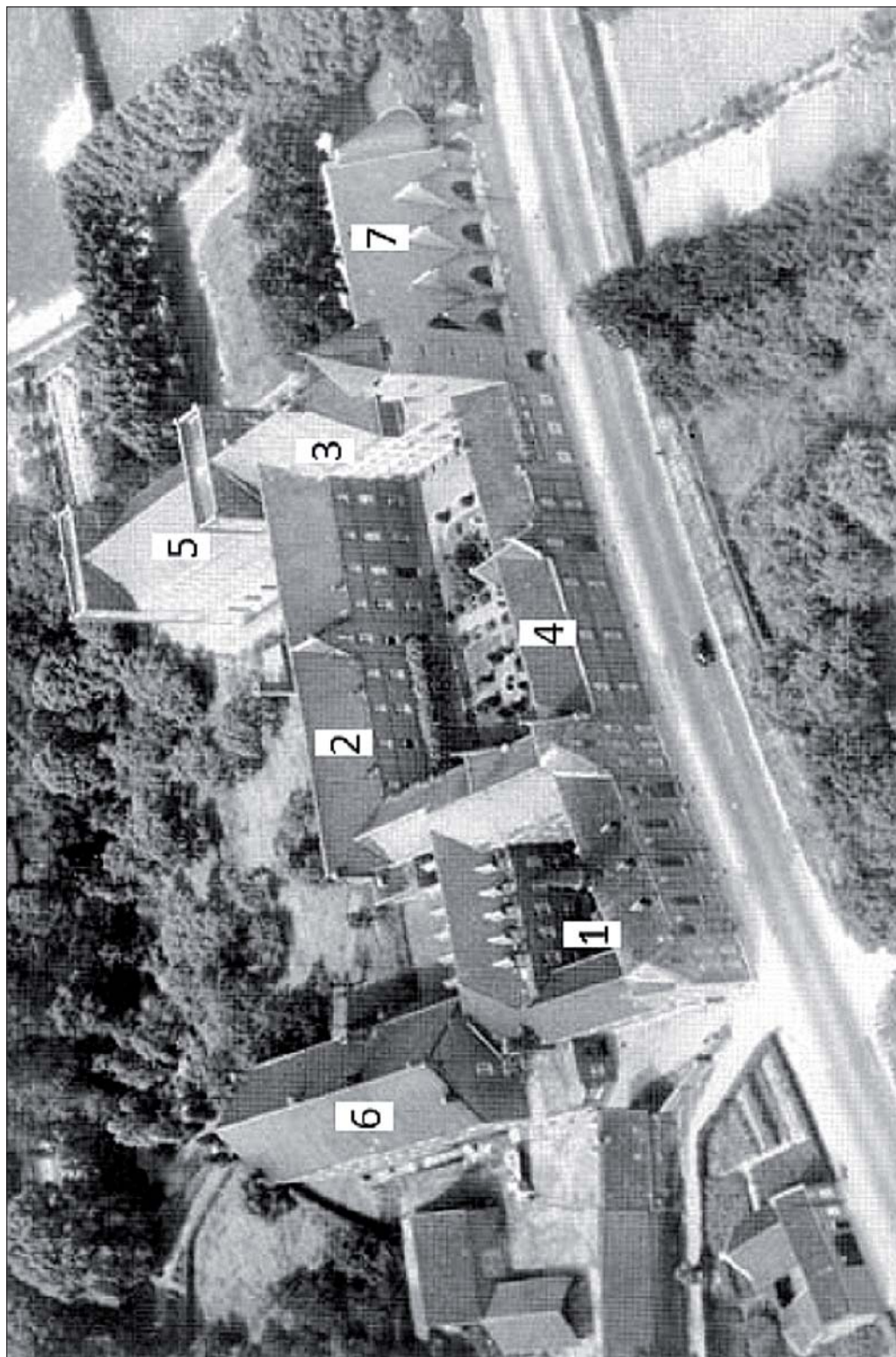
Huis Watersley

In het complex van Watersley is nog altijd het oude buitenverblijf van de rijke Maastrichtse bestuurdersfamilie Loyens-Delhougne zichtbaar, met de wat protserige wapenstein midden in de gevel. Zij bouwden midden achttiende eeuw het huis. De bijbehorende boerderij onder aan de weg is van oorsprong enige eeuwen ouder en was oorspronkelijk een grootleen van kasteel Born. De gebouwen van het hoofdcomplex

Voorgevel en kapel kasteel Watersley

zoals we ze nu zien, hebben echter vooral te maken met de grote Europese geschiedenis. Toen in de jaren 1870 in Duitsland een sterke antikatholieke stemming heerste, werden vele kloosterorden gedwongen om het land te verlaten. In Frankrijk was eenzelfde beweging aan de gang. Vele van deze vluchtelingen kwamen deels in Limburg terecht, meerdere honderden kloosters werden zo gesticht! In Watersley werden in 1876 eerst Duitse franciscanen opgenomen. Enkele jaren

Klooster Leyenbroekkerweg

later kwamen er uit Frankrijk priesters van het Heilig Hart (SCJ), die in 1889 het pand verlieten voor Leyenbroek. In 1895 kwamen er opnieuw Duitse franciscanen, die Watersley sterk verbouwden en uitbreidden. Het aanzicht zoals we het nu kennen is destijds gerealiseerd, onder andere door de bekende architect Kayser. Er kwamen uitbouwen rechts en links, het pand werd verhoogd en de bijzondere kapel werd gebouwd. Het gymnasium dat zij stichtten werd door met name Duitse leerlingen bezocht, niet alleen uit de Selfkant en de regio Heinsberg, maar ook van veel verder weg. Midden jaren zestig verlieten deze franciscanen het klooster. Het complex kreeg een zorgfunctie: de Paulusstichting. Na fusie werd de naam veranderd in Pergamijn. In de tussentijd waren op het uitgebreide terrein vele zorg gerelateerde bungalows en -faciliteiten gerealiseerd. Inmiddels is de zorgfunctie ingeruild voor sport en activiteiten. Het 29 hectare grote landgoed is nu ingericht als Watersley Sports & Talent Park, waar enige honderden topsporttalenten uit binnen- en buitenland verblijven. (PB)

Ontwikkeling klooster Leyenbroekerweg

In 1889 bouwden de Priesters van het H. Hart van Jezus (SJC) langs de Leyenbroekerweg het eerste kloostergebouw (fase 1). Dit bestond uit een aan de H. Andreas gewijde huiskapel aan de wegzijde en drie vleugels met het eigenlijke klooster, carrévormig rondom een binnenhof. De uit Frankrijk afkomstige congregatie begon hier een apostolische school die priesters opleidde voor missiewerk in Duitsland. Deze Franstalige school groeide zo voorspoedig dat het klooster al in 1896 werd uitgebreid met een grote vleugel (fase 2), evenwijdig aan de Leyenbroekerweg, met een tussentuk verbonden met de eerste fase.

In 1897 werd de school Duitstalig en bleek het nodig de capaciteit te vergroten. Daarvoor werd in 1900 haaks op de noordgevel van de vorige uitbreiding een vleugel (fase 3) met leslokalen toegevoegd. Daarna duurde het enige tijd voordat in 1910 een kloostervleugel (fase 4) direct langs de Leyenbroekerweg werd bijgebouwd. Kort daarna werd in 1913 de zogenaamde "Kaiserbau" (fase 5) opgeleverd, bestemd voor de huisvesting van de vele studenten. In die tijd werden vele gebouwen in het Duitse Keizerrijk uitgevoerd in een robuuste architectuur, veelal met klassieke elementen. Om die reden heeft deze imposante vleugel wellicht de (bij)naam "Kaiserbau" gekregen. Het gebouw is even hoog als de schoolvleugel uit 1900 maar door de twee rechthoekige trappenhuisen die aan weerszijden opgetrokken zijn tot boven de nok, komt het "keizerlijker" over.

Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kwam er aan de gestage groei een abrupt einde. Het zou daarna tot 1927 duren voordat een volgende uitbreiding (fase 6) nodig zou blijken, snel echter gevolgd door de bouw in 1928 van de kloosterkerk met sacristie (fase 7). Deze kloosterkerk is aan de Leyenbroekerweg gelegen, dwars tegen de oostgevel van de Duitse school uit 1900 en via een verbindingsvleugel verbonden met de kloostervleugel uit 1910. Door de bouw van deze voormalige kloosterkerk is er, naast de binnenplaats van het oudste kloosterdeel uit 1889, een tweede gesloten binnenplaats ontstaan (zoals op de foto duidelijk te zien is). De kerk is ontworpen door Jos Wielders in een architectuur waarin het expressionisme ("Amsterdamse School") nog duidelijk te herkennen is, zeker in de bekroning van de toren.

Zes van de zeven boven genoemde bouwfases hebben de status van "rijksmonument" gekregen. Bij de waardering heeft de cultuurhistorische waarde vanwege de historisch-politieke ontwikkeling ("Kulturkampf") een belangrijke factor gevormd. De enige fase die niet als "monumentaal" werd gekwalificeerd, is de aanbouw uit 1927 (fase 6). Dit bouwblok is bij het begin van de moeizame herontwikkeling al vrij snel gesloopt. (PV)

Het voormalige zusterklooster in Papenhoven

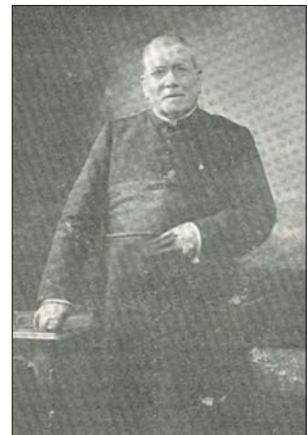
Het pand Oude Kerkstraat 15a, dat thans als woonhuis in gebruik is, behoorde tot in het begin van de negentiende eeuw toe aan de Grevenbichtse burgemeestersfamilie Koten. De laatste telg uit het geslacht Koten die dit pand bewoonde was Anna Angelina Koten die in 1896 overleed. In 1903 werd het pand beschikbaar gesteld aan de Franse zusters, behorend tot de orde "La Divine Providence", de zusters van "De Goddelijke Voorzienigheid", die door toedoen van pastoor J.M. Nijssen (1893-1903) naar Papenhoven-Grevenbicht waren gehaald. De Congregatie van de Goddelijke

Het voormalige klooster in Papenhoven

Voorzienigheid, in het Frans "Les Filles de la Divine Providence", werd in 1827 in het Bretonse (Brétagne) plaatsje Créhen in het leven geroepen door abbé Guy Homery. De kloosterorde legde zich, in het ontredderde Frankrijk van na de revolutie, toe op de zorg voor armen en wezen en het geven van onderwijs aan de jeugd. Op het einde van de negentiende eeuw kwam de orde door de politieke ontwikkelingen in Frankrijk echter in zwaar weer terecht. De zogenaamde Verenigingswet Waldeck-Rousseau van 1901, die in 1902 nog werd aangescherpt door de radicale politicus Émile Combes, bepaalde namelijk, dat alle religieuze ordes het onderwijs moesten verlaten. Daarop besloot de toenmalige generale overste, Mère Marie-Hyppolyte, voor haar zusters werk te zoeken in het naburige buitenland, onder meer in het bisdom Roermond. Via Sittard werd in december 1902 het eerste contact gelegd met bisschop Drehmans van Roermond, die medewerking toezegde maar tevens hun vraag voorlegde aan bereidwillige pastoors in zijn bisdom. De generaal overste maakte in haar persoonlijke notities, de volgende aantekening:

"De pastoor van Grevenbicht was de eerste in Holland die een verzoek deed tot opname van zusters." Pastoor Nijssen had namelijk lang voordat de zusters van de Goddelijke Voorzienigheid zich aandienden alles in het werk gesteld om het onderwijs en de ziekenzorg in de parochie Papenhoven-Grevenbicht toe te vertrouwen aan zustercongregaties, maar "nergens was aan zusters te komen", noteerde de pastoor in het Memorieboek der Parochie. Ten einde raad richtte hij zich tot bisschop Drehmans van Roermond, die hem op 14 januari 1901 als volgt antwoordde: "Omtrent de meisjesschool kunnen wij niet anders dan Uw ten zeerste toejuichen. Gaarne zullen wij Uw behulpzaam zijn in het vinden van personeel. Ongelukkigerwijze is er voor 't oogenblik niet aan te

Pastoor Nijssen

komen. Zouden wij echter iets weten, zullen wij Uw waarschuwen.” Nog in het jaar van hun komst, openden de zusters op 25 oktober een bewaarschool voor kleuters, een maand later gevolgd door een naai- en knipschool voor meisjes. Ook was de ziekenzorg een mogelijk werkterrein voor de zusters die in Born en Sittard belangrijke vestigingen hadden. In Sittard stichtten de zusters het ziekenhuis “De Goddelijke Voorzienigheid”. In 1920 trokken de zusters zich weer terug uit Papenhoven-Grevenbicht, om op 15 oktober 1929 te worden opgevolgd door de eerwaarde “Zusters van Liefde, Dochters van Maria en Jozef”, kortweg aangeduid als de “Zusters van de Choorstraat” in Den Bosch. Deze orde kocht het klooster en breidde het uit met een bewaar- en naaischool, de huidige bijgebouwen van het huis. In 1965 verlieten ook de Zusters van de Choorstraat de parochie Papenhoven-Grevenbicht, waarna het voormalige kloostergebouw met de bijgebouwen in particuliere handen kwam. (JK)

Frans Klooster Sittard

Vanwege antireligieuze vervolging door de Franse regering Combes kwamen in 1903 de zusters van de Goddelijke Voorzienigheid (la Divine Providence) vanuit Créhen in Bretagne in Limburg terecht. Van de bisschop kregen ze toestemming zich er met onderwijs, ziekenzorg en opvang van wezen bezig te houden en de deken van Sittard bemiddelde zodat ze in Sittard anderhalve hectare grond konden verwerven om er een klooster te bouwen. Vanaf 1905 woonden de zusters er daadwerkelijk. In 1908 werd het uitgebreid, eerst als een soort verpleegkliniek voor ernstig zieken, kort erna tot een eenvoudig ziekenhuis. Al snel ontwikkelde zich dat tot een echt en steeds groter ziekenhuis. Honderd jaar geleden, in de Eerste Wereldoorlog, verpleegde men onder andere Franse vluchtelingen en soldaten. In de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw én na de Tweede Wereldoorlog werden grote uitbreidingen gerealiseerd, door architecten als Van der Laan, Swinkels en Salemans. Hieronder de nu nog zichtbare gebouwen. In 1932 werd de kapel toegevoegd. Na de oorlog groeide het ziekenhuis explosief. Alle in die tijd aangebouwde en bijgebouwde uitbreidingen zijn inmiddels afgebroken. Wat rest, zal een nieuwe functie krijgen als Chinees therapiehotel, met restaurant en cursusfaciliteiten. In de bewaard gebleven kapel was in 2010 een korte maar hevige brand, waar ook het monumentale orgel, gebouwd door de firma Verschuieren, zwaar beschadigd raakte. Inmiddels is restauratie daarvan in gang, het zal echter niet in de oorspronkelijke kapel kunnen worden teruggeplaatst, maar elders in Sittard worden herplaatst. (PB)

Het Frans klooster, later ziekenhuis De Goddelijke Voorzienigheid in Sittard

Klooster Regina Carmeli Sittard

Vanaf het moment dat Maria Teresa Tauscher (kind van een Lutherse dominee) in 1888 in de rooms-katholieke kerk werd opgenomen stelde ze haar leven in het teken van arme kinderen, eerst in Berlijn, later in met name Sittard en van daaruit over meerdere continenten. Geboren was ze in 1855 in Sandow, destijds Duitsland, na de Tweede Wereldoorlog Polen. In 1891 begon haar kloosterleven, eerst als lekenorde in de Pappelallee in Berlijn, waar ze een kindertehuis stichtte. Ze verzamelde vrouwen om zich heen als hulp en nam steeds meer kinderen op.

In 1897 werd haar grote wens gehonoreerd: opgenomen worden in de orde van de karmelieten. Dat betekende echter dat ze Berlijn moest verlaten, omdat ze daar het kleed niet mochten dragen. Via relaties kwam men in Sittard, waar ze door deken Linders warm werden ontvangen. Hij bemiddelde ook om een goed klooster te vinden en zo trokken ze op 19 maart (St.-Joseph) in het 'huis met de zeven bruggen' op de hoek van de Putstraat en Leyenbroekerweg. Na enkele jaren moesten ze echter van de nieuwe bisschop Mgr. Drehmanns Sittard verlaten, omdat ze formeel maar voor twee jaar toestemming hadden om hun klooster te vestigen. In 1906 konden ze echter terugkeren. Toen de congregatie een aantal jaren later was gegroeid en ze het toenmalige moederhuis in Italië kwijtraakten, zag ze in een visioen dat ze in Sittard het moederhuis moest vestigen. Zo gebeurde. Ook nu nog is het pand het wereldwijde centrum van de congregatie. In het pand is Maria Teresa Tauscher, die in 1938 stierf, ook zelf te rusten gelegd. In 2006 werd ze zalig verklaard, als eerste in de geschiedenis op Nederlandse bodem, want tevoren gebeurde dat altijd in Rome.

In het bezinningscentrum Regina Carmeli wordt haar gedachtegoed levend gehouden. (PB)

*Groepsfoto Zusters Karmelietessen van het klooster Regina Carmeli
hoek Kennedeysingel / Kollenberg te Sittard.
Opname in de tuin (waarschijnlijk 1948) met in hun midden eenportret van
stichteres Maria Teresa Tauscher van den Bosch*

Gevelstenen Abshoven / Val-Dieu Munstergeleen

Toen vanaf 1253 de cisterciënzer monniken van Val-Dieu (nabij Aubel – B) van de heren van Monschau, Hafkesdale, Valkenburg en Born schenkingen ontvingen, waaruit de uithoeve Abshoven zou ontstaan, was er al sprake van Abtshoven en Munstergeleen. Dat wil zeggen dat al eerder een abt en een munster (klooster) een rol hebben gespeeld op deze plek. Mogelijk is dat het klooster van Sint-Vaast in Atrecht (Fr.) geweest. Ofschoon van de oude uithoeve nog slechts een ruïne van het herenhuis resteert, leeft de herinnering nog voort door de bewaard gebleven gevelstenen (1715-1716), die rechtstreeks naar de abdij Val-Dieu verwijzen.

De gevelstenen zijn in 2015 - driehonderd jaar na plaatsing - weer aangebracht op de ruïne van het abtshuis. Vanaf het terras van de brasserie Abshoven ziet men de steen met het wapen van abt Dubois ('Van den Bosch' – vgl. de bomen - 1715). Deze steen bevond zich vroeger boven de schuurpoort. De andere steen is links naast het voormalige klooster aangebracht (1716). Hierop zien we naast het wapen van de abt ook dat van de abdij Val-Dieu (twee ringen en het devies: in vinculo pacis – in de band van de vrede).

Tussen 1901 en 1986-1988 waren de uit Frankrijk afkomstige zusters Dienaressen van het Heilig Hart van Jezus woonachtig en werkzaam in Abshoven. In opdracht van deze congregatie ontwierp architect Johannes Kayser een nieuw klooster en kapel, gerealiseerd tussen 1908 en 1910. Het complex werd in 1995 door brand en verwaarlozing getroffen, maar in 2013-2014 tot gemeentelijk monument verklaard en gerestaureerd; spoedig daarop volgde een uitstekende herbestemming. (GJ)

Gedenkstenen Abshoven / Val-Dieu

Paterskerk (Karmel) Geleen

Ten gevolge van de explosieve groei van het aantal inwoners in de gemeente Geleen door de komst van de Staatsmijn Maurits, dreigden de parochies in Lutterade en Oud-Geleen te groot te worden. Het leek het bisdom Roermond een goede oplossing om bij het klooster van de paters Karmelieten een nieuwe kerk te bouwen, mede als vervanger van de kleinere kloosterkerk.

De Geleense architect P.A. Schols kreeg in 1935 de opdracht voor het ontwerp en nog in dat zelfde jaar werd de bouw aanbesteed aan aannemer Gebr. Schreurs uit Elsloo. Op 16 juli 1936 werd de kerk geconsacreerd door Mgr. G. Lemmens. Hierdoor kon de oude kloosterkerk dienst gaan doen als studiezaal van het Theresiacollege dat door de paters in 1931 was begonnen. Op 8 februari 1954 werd het rectoraat van het Heilig Hart van Jezus opgericht en pater P. Stanislaus werd tot eerste rector benoemd.

In de kerk bevinden zich fraaie werken van bekende kunstenaars. Zo is er glas in lood,

een roosvenster en een kruiswegstatie van Jacques Verheyen. In het priesterkoor hing een houten kruisbeeld dat zeer waarschijnlijk vervaardigd was in het Geleense atelier Ramakers.
Sinds 1 januari 2000 is de kerk aan de eredienst onttrokken. Sinds die tijd wacht het gebouw op een nieuwe bestemming. Plannen en afspraken zijn er al geweest, maar nog niet nagekomen.
(AH)

Paterskerk (Karmel) aan de Rijksweg te Geleen

Kerkhof met monument voor de Dopers (Wassenberg-Münster) Buchten

Dit monument op het kerkhof van Buchten herinnert aan het vroege protestantisme in onze regio. Rond 1530 werden de nieuwe ideeën verkondigd door predikanten, onder meer afkomstig uit Maaseik, die bescherming vonden bij de ambtman van Wassenberg (D) Werner van Palant en met de naam Sacramentariërs werden aangeduid. Ook in het Gulikse ambt Born stelde de ambtman Willem van Rennenberg en de pandheer van

Monument Dopers (Wassenberg-Münster) op het kerkhof te Buchten

Grevenbicht Willem van Vlodrop zich tolerant op. Bij de Sacramentariërs voegden zich in die dagen met name in de kleine Maasdorpen ook Dopers, ook wel als Wederdopers aangeduid, omdat ze de kinderdoop niet erkenden en op volwassen leeftijd wederom gedoopt werden. De Dopers-beweging nam in 1534-1535 radicale vormen aan, toen de aanhangers massaal naar Münster trokken om daar een nieuw Jerusalem te stichten. Na een gewelddadige onderdrukking van de beweging in Münster werden de Dopers overal vervolgd, verbannen of terechtgesteld. In die jaren werden in het ambt Born minstens 36 mensen omgebracht en begraven. In 1976 werd door archeologen bij de aanleg van het industrieterrein aan de Sluisweg een zestiende-eeuws grafveld van veertig mensen aangetroffen. Dit kunnen natuurlijk slachtoffers van een epidemie zijn geweest, maar ook de terechtgestelde Dopers. Op 26 februari 1977 werden 35 skeletten herbegraven op het kerkhof van Buchten en een door J.R. Cremers ontworpen monument opgericht. (GJ)

‘Dit bijzondere monument is binnenkort open’

Open Monumentendag 8 en 9 september

De Parochiekerk van de H.H. Marcellinus en Petrus in Oud-Geleen. (Foto: Ron Verbruggen)
De oudste schriftelijke gegevens over de parochie stammen uit 1201. De toren van de huidige kerk stamt uit 1504. Calvarie kapel bij de kerk werd gebouwd in 1874. Het H.Hart beeld bij de kerk "Christus als hoeder van mijnwerker en gezin" werd ingezegend op 26 oktober 1930.

Kijk op www.openmonumentendag.nl welke monumenten er op 8 en 9 september 2018 nog meer open zijn.

Restauratiefonds.

Hart voor Monumenten

SOCIAAL-ECONOMISCH

De Biesenhof Geleen

Biesenhof binnenplein

De Biesenhof is een typische Limburgse carréhoeve met een rijke historie. De vroegste vermelding van de naam Biesenhof stamt uit 1259. In dat jaar werd een stuk landbouwgrond met huis verkocht door vrouwe Aleidis, de weduwe van Willem van Beekhoven, voogd van Beek aan de Duitse Orde. Deze wilde hier de commanderij "Kleine Biesen" (=Biesenhof) stichten.

In dit ridderhuis verbleef de commandeur van de orde om vanuit deze plaats zijn ridders aan te sturen. De "Kleine Biesen" viel onder het gezag van de landcommanderij "Alden Biesen" bij Bilzen in België. Van oorsprong had de Biesenhof met al haar landerijen, naast een militaire taak zeker ook een agrarische functie. In 1300 behoorden zo'n 150 bunders aan akkers en weidegronden bij de Biesenhof (=150 hectare). De Biesenhof verloor haar betekenis toen in 1468 de hoofdzetel van de commanderij in de grotere "Nieuwe Biesen" van Maastricht werd gevestigd en deze de functie van de "Kleine Biesen" overnam.

Kazemat Biesenhof

Door de opheffing van de commanderij de Kleine Biesen, verviel de militaire functie en werd de Biesenhof met haar omliggende landerijen en weilanden in gebruik genomen als pachthoeve. De jaarlijkse pacht bestond

Biesenhof te Geleen gezien vanaf Sweikhuizen

destijds uit de afdracht van de helft van de hele oogst, waardoor de pachters ook wel "halfers" of "halfwinners" werden genoemd.

In de vijftiende eeuw werd deze pacht aanzienlijk minder en moet men denken aan een deel van de oogst, zoals rogge en haver, een deel van het vee, zoals lammeren en varkens, en een gedeelte van de vruchtopbrengst en kruiden.

In 1624 brandde de hoeve af en werd in de huidige vorm herbouwd. Van de oorspronkelijke gebouwen resteert niets meer. Omstreeks 1772 werden de stallen en de grote oogstschuur gebouwd. In 1795 werd de Biesenhof, inclusief de landerijen, door de Franse bezetters als "geestelijk" goed in beslag genomen en verkocht aan particulieren. Rond 1815 werd het woonhuis opgesplitst in een eigenaarswoning en een pachterswoning. In 2004 verliet de familie Peters als laatste pachter en eigenaar de Biesenhof. Eind 2004 werd gestart met de grootschalige restauratie, deze is voltooid in 2007. Thans heeft de Biesenhof diverse bestemmingen die allemaal in het teken van gastvrijheid staan. (TW)

Literatuur: Arthur Schrijnemakers, Geschiedenis van Geleen., deel 1, 1998. p. 83- 84; deel 3, 2011, p. 280-309; www.biesenhof.nl

Vehandel/kremers Broeksittard

Boeren, dat zijn we in onze regio al vele tientallen eeuwen. En grenzen overgaan, ook dat doen we al eeuwen. Noodgedwongen vaak, omdat er zoveel van waren. En grenzen overgaan betekent ook handel. Geen wonder dus dat er, tot heden ten dage, behoorlijk wat handelaren waren in bijvoorbeeld Broeksittard. Dit kleine dorp, oeroud al, stond bekend om zijn 'kremers', rondtrekkende handelslui. Deze zijn vooral uit de

Dorpstraat 42-48 te Broeksittard

negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw bekend. Niet altijd kwamen ze positief in het nieuws overigens. Wie kent immers het verhaal van (de overigens Sittardse) stadswerver Zefke Mols niet, die als rondtrekkend sigarenverkoper onterecht van moord beschuldigd werd. Ook uit Broeksittard kennen we een beroemde (of eigenlijk beruchte) kremer: Johan Nathan. Hij sloeg in 1859 zijn schoonmoeder dood en werd als laatste persoon (in vredestijd) in Maastricht ter dood veroordeeld en opgehangen op 31 oktober 1860. In Broeksittard waren veel handelaren in varkens en nog meer handelden in kippen. Ze werden dan ook vaak 'kuukekremers' genoemd. Ook nu nog zien we in Broeksittard resten van de oude landbouw- én handelsgeschiedenis van het dorp, in meerdere soms monumentale huizen zijn deze sporen zichtbaar. Niet voor niets is Broeksittard dan ook beschermd dorpsgezicht. Kijk er maar eens rond, of nog beter: wandel en kijk vooral ook in de leuke 'getskes' die in de kern nog te vinden zijn! (PB)

Hoofgebouw voormalige Staatsmijn Maurits (loonhal) Geleen

In 1915 was de kogel door de kerk, de vierde Staatsmijn kwam in Lutterade-Geleen en kreeg de naam van Staatsmijn Maurits, genoemd naar de tweede zoon van Willem van Oranje.

In 1922 werd de eerste steen gelegd voor het hoofgebouw van de Staatsmijn Maurits. De bouw werd gerealiseerd naar een ontwerp van de Amsterdamse architect Willem Leliman (1878-1921), met een duidelijke invloed van de Amsterdamse School. De officiële opening vond plaats in 1924. In het gebouw waren de kantoren gehuisvest. Daarnaast waren er een loonhal en een gigantisch badgebouw voor 4.500 medewerkers. De mijnwerkers kwamen uit alle windstreken van Europa. Ze waren afkomstig uit Nederland, Duitsland, Polen, Joegoslavië, Oostenrijk, België, Tsjecho-Slowakije, Italië, Hongarije, Engeland, Spanje. En verder uit Rusland, Frankrijk, Zwitserland, Roemenië, Litouwen, Luxemburg, Denemarken, Turkije, Servië, Portugal, Letland. Op de dagen dat de mijnwerkers hun verdiende loon gingen halen waren nagenoeg alle Europese nationaliteiten vertegenwoordigd in de loonhal.

Hoofgebouw (loonhal) voormalige staatsmijn Maurits Geleen

Hoofdgebouw staatsmijn Maurits Geleen

Na de sluiting van de Staatsmijn Maurits werd in 1989 besloten om de overtollige delen van het stafgebouw te slopen waaronder het badgebouw met zijn karakteristieke puntdak. Het hoofdgebouw kreeg op 27 juni 2001 de status van Rijksmonument en is het laatste overgebleven hoofdgebouw van de voormalige Staatsmijnen. Het slopen van delen van het gebouw heeft jammer genoeg het monumentaal karakter aangetast.

De komst van de Staatsmijn Maurits en haar nevenbedrijven zorgde voor welvaart, economische voorspoed en werkgelegenheid - en geen monocultuur, zoals in de Oostelijke Mijnstreek - tot op de dag van vandaag. We kunnen dus gerust stellen dat het hoofdgebouw van de voormalige Staatsmijn Maurits het belangrijkste gebouw is van de Westelijke Mijnstreek en omstreken.

Ook in de toekomst zullen in het gebouw kantoren gehuisvest blijven en zal het als kenniscentrum gebruikt worden. (HK)

Stukadoors Grevenbicht / Huis Tinnemans

“Grevenbicht was een echt stukadoorsdorp”, schreef Thomas op den Kamp in zijn “Verhalen uit Grevenbicht en Papenhoven”. Hij schonk extra aandacht aan de vele stukadoors die in Grevenbicht woonden en die gerekend mochten worden tot een soort elitewerklieden, die zich konden permitteren, mits zij vrijgezel waren, om in de wintermaanden te “rentenieren”. Waren zij gehuwd dan werkten zij tot het stukadoorsseizoen aanbrak meestal bij boeren in het

Wandschildering van de oude windmolen Papenhoven in huize Tinnemans

dorp. Dat was een welkome bijverdiende om het gezin te kunnen onderhouden. Na Pasen trokken zij weg uit het dorp om over de grens in Duitsland hun vak uit te oefenen. Vaak namen zij dan vrouw en kinderen mee, om met Pinksteren weer terug te zijn om de hoogste feestdag, "Pènkste in Beeg" te vieren. Was het "stucken" van gevels allereerst bedoeld om het vaak zachte en broze met-

Huize Tinnemans aan de Greune Paol Grevenbicht

selwerk tegen weer en wind te beschermen, soms leverden de bedreven stukadoors fraaie kunstwerken af. Deze zijn nu nog terug te vinden in bijzondere fraaie pronkgevels, zoals beide foto's laten zien.

Een wel zeer opvallend huis Aan de Greune Paol is het pand 28, dat qua uiterlijk het aanzien heeft van een Zwitsers chalet, zeker wat de voorgevel betreft. Het huis werd 1902 gebouwd door het echtpaar Jacobus Spee en Elisabeth Smeets. In de hal van het huis zijn fraaie muurschilderingen aangebracht. Eén wand toont het gehucht De Boyen, nu gelegen aan de overkant van de Maas en behorend bij de plaats Stokkem. Tot de grensscheiding van 1839, behoorde het gehucht bij Grevenbicht op de rechter Maasoever. Daarvan werd het door een grote overstroming in 1643 gescheiden, omdat de Maas haar loop naar het oosten verlegde en Boyen van de linker Maasoever kwam te liggen. Op de andere wand is een fraaie afbeelding te zien van de voormalige windmolen van Papenhoven, in vaktermen een standaardmolen genoemd. (JK)

Bron: "Maaslandse Sprokkelingen" Nova Series, jrg. IV nr. 2 van december 1980

Bruinkoolgroeve Graetheide 1917-1921

Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) werd in het neutrale Nederland steenkool als brandstof schaars. Om die reden werd ook bruinkool ontgonnen en gebruikt als brandstof. Eind 1917 vroeg Armand de Lexhy, wonend in de Graetheide, samen met jhr. Michiels van Kessenich, vergunning om op Welschenheuvel bruinkool te delven. Gelijktijdig werd door anderen vergunning voor de Lünenschlosshof gevraagd. De Lexy schakelde de uit Rotterdam afkomstige firma N.V. Louisegroeve in om de bruinkool te ontginnen. Uiteindelijk kreeg De Lexy in maart 1918 toestemming om te beginnen. Hij was al in november 1917 begonnen met het afgraven van de deklaag. Ook de eigenaren van de Lünenschlosshof kregen een vergunning, maar ze dragen die over aan De Lexhy. De officiële naam werd toen "Bruinkoolontginning Graetheide". Het werd de eerste grootschalige industriële bedrijvigheid in de latere westelijke mijnstreek. De bruinkool werd gewonnen op de Graetheide aan weerszijde van de hui-

dige Urmonderbaan ter hoogte van het kruispunt Burgemeester Lemmensstraat. In maart 1918 werd gestart met de winning in Graetheidegroeve 1 (Louisegroeve 1) op de hoek Urmonderbaan-Oude Postbaan. Voor de afvoer van de bruinkool werd een smalspoor van circa twee kilometer aangelegd langs de Berger Koestraat (de huidige Louisegroeve) naar de Maas in Berg aan de Maas. Als de Maas niet bevaarbaar was, moest men de bruinkool vervoeren met karren naar Lutterade en/of Sittard om daar te worden overgeladen in spoorwagens. Begin 1919 werd in Graetheidegroeve 2 (Louisegroeve 2) begonnen. Omdat de afvoer een probleem bleef, werd een spoorlijn, via de Staatsmijn Maurits, naar station Lutterade aangelegd, die in februari 1919 in bedrijf werd genomen. De bruinkool werd afgeleverd via de Rijkskolendistributie. Twee jaar later was er geen behoefte meer aan bruinkool. Begin maart 1921 werd definitief gestopt met de bruinkool winning op de Graetheide. Er werd in totaal 677.406 ton bruinkool gedolven. (HS)

“Kasteel” De Lexy in de Graetheide, vlakbij de bruinkoolgroeve

Oostenrijkse woningen Geleen

Na de Twee Wereldoorlog was Nederland totaal ontwricht en moest in al zijn facetten weer opgebouwd worden, ook wel de Wederopbouw genoemd. Het gebrek aan woningen na de bevrijding werd geschat op 400.000 à 500.000 stuks. Om deze woningen te kunnen realiseren zou de arbeidsproductiviteit en het bouwtempo drastisch omhoog moeten. Hindernissen hierbij waren een gebrek aan arbeiders, grondstoffen en energie (onder andere de Limburgse steenkool). Om het woningprobleem op te lossen zocht het Ministerie van Wederopbouw naar niet al te dure huizen, die snel te bouwen waren. Die vonden zij in Oostenrijk. Dat land kampte na de Tweede Wereldoorlog met een groot voedseltekort. Het verkocht veel woningen die konden worden betaald in ‘natura’; zaden, gedroogde groente en visconserven. In die tijd van gebrek aan valuta was deze betaalmethode zeer welkom, een soort ‘nach-kriegshilfe’.

Het type woning werd aangeleverd als een compleet bouwpakket. De pakketten (balken, planken en complete wandpanelen) werden per trein aangevoerd en daarna ter plaatse door aannemers gemonteerd. Lokaal moest er natuurlijk nog het een en andere gebeuren zoals bijvoorbeeld het leggen van de fundering.

Oostenrijkse woningen in Lindenheuvel (boven) en in de Strensstraat te Geleen

Er zijn voor heel Nederland 800 stuks Oostenrijkse

woningen gekocht door het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting. Hiervan namen de Staatsmijnen in 1947 er honderd van deze 'Oostenrijkse woningen' af ten behoeve van de huisvesting van beampten. Ze werden gebouwd in de Oostelijke Mijnstreek, een deel van het huidige Parkstad, Geleen en Oud-Kerensheide. In Geleen werden nabij de Bloemenmarkt-Lindenheuvel 33 stuks en aan de Vuling negen stuks gebouwd.

De Oostenrijkse woningen aan de Vuling zijn nu een beschermd stadsgezicht. In Oud-Kerensheide werden er tien gebouwd, die met de sloop van deze wijk zijn afgebroken. Anno 2018 zijn de Oostenrijkse woningen nog zeer geliefd. (HK)

Gezellenhuizen Geleen en Sittard

Aan het einde van de jaren veertig van de vorige eeuw hadden de Staatsmijnen behoefte aan meer mijnwerkers voor hun ondergrondse bedrijven. De Nederlandse industrie draaide op volle toeren. Men had behoefte aan veel kolen als brandstof. Tachtig procent van de energie in Nederland werd opgewekt door steenkolen. De mijnbouwindustrie was toen een van de pijlers onder de economische wederopbouw. Toch gingen steeds minder Limburgers ondergronds werken. Andere, ervaren mijnwerkers, gingen de grens over en verdienden in Duitsland nog meer. Het aantrekken van arbeiders uit Zuid-Europa was een oplossing voor het nijpend tekort aan mijnwerkers. De aangetrokken ongehuwde gastarbeiders moesten natuurlijk ook worden gehuisvest. In deze periode was er nog grote woningnood in Nederland. De ongehuwde mijnwerkers werden daarom in gezellenhuizen ondergebracht. Eerder was in Geleen in 1926 aan de Burgemeester Lemmensstraat reeds een gezellenhuis gebouwd voor mijnwerkers van de staatsmijn Maurits. Dat was nu echter onvoldoende. In 1948 verbleven Italiaanse mijnwerkers in een barakkenkamp aan de Koestraat te Lindenheuvel, tegenover het Stikstofbindingsbedrijf. In Sittard was men in 1947 aan de Oude Markt koortsachtig bezig om het vroegere Missiehuis Franciscus Solanus om te bouwen tot een gezellenhuis. De eerste bewoners waren Italianen. In 1957 waren er ook Poolse mijnwerkers gehuisvest. Twee jaar later ging in 1959 dit gezellenhuis aan de Oude Markt dicht. Het andere gezellenhuis dat in Sittard werd ingericht was het klooster in Leyenbroek.

Gezellenhuis, Oude Markt 1 Sittard

Geleen - Lindenheuvel. Gezellenhuis

Hier woonden in 1956 Italiaanse mijnwerkers en in 1957 Hongaarse koempels. In 1963 en later verbleven er Griekse medewerkers van de Staatsmijnen en dat was in 1965 het geval met Spaanse werknemers. Het gezellenhuis Leyenbroek, eigendom van de Staatsmijnen, werd in april 1968 verkocht aan de gemeente Sittard. Op 1 april 1982 viel ook het doek voor het gezellenhuis in Lindenheuvel, dat hierna werd afgebroken. Het einde van een tijdperk. (HS)

Van DAF tot BMW Born

Op 17 december 1965 kondigde premier Joop den Uyl de sluiting van alle Nederlandse steenkolenmijnen aan. Dit zou in fases gebeuren en er zou vervangende werkgelegenheid voor in de plaats komen. Een van de eerste maatregelen was de komst van een DAF-autofabriek in Born. Dit was van tevoren met de Staatsmijnen en DAF Eindhoven besproken. Heel wat oud-mijnwerkers werden later omgeschoold tot productiemedewerker bij de DAF. De bouw van de autofabriek begon 1966 en werd in 1967 voltooid en in dat jaar ging ook de productie van start. Volvo kreeg in 1976 het grootste deel van de aandelen van het bedrijf in handen en produceerde uiteraard Volvo's. In 1992 werd NedCar geboren en wel door een samenwerkingsverband tussen Mitsubishi, Volvo en de Nederlandse Staat. Dit leidde tot een unieke productiefaciliteit waar verschillende automerken en -modellen in één productielijn tegelijkertijd worden gebouwd. Een samenwerkingsverband werd opgezet tussen Mitsubishi Motors Corporation en DaimlerChrysler. Volvo verkocht haar belang en in 2001 werd Mitsubishi Motors 100% eigenaar van NedCar waar in 2004 een nieuw autoconcept van de band kwam: de nieuwe Mitsubishi Colt en DaimlerChryslers smart forfour. DaimlerChrysler besloot de productie van de smart forfour, ruim twee jaar na productiestart, te stoppen. Deze laatste twee hebben zich inmiddels teruggetrokken. Na een aantal flinke reorganisaties werd het bedrijf op een laag pitje gerund door Mitsubishi. Allerlei reddingspogingen kwamen op gang om met eventuele andere automerken de fabriek weer rendabel te maken. NedCar was een belangrijke werkgever in de regio. Vanaf juli 2006 maakte NedCar voor Mitsubishi de Colt (5-deurs) en de Colt CZ3 (3-

Van DAF tot BMW in Born

deurs). En vanaf augustus 2008 produceerde NedCar ook de Mitsubishi Outlander. Begin februari 2012 maakte Mitsubishi bekend per eind 2012 te stoppen met de productie in Born.

Vanaf 16 december 2012 heeft VDL Groep te Eindhoven de aandelen van Mitsubishi overgenomen. Vanaf 1 januari 2013 veranderde de naam in VDL Nedcar en vanaf juli 2014 is de productie van de MINI Hatch gestart in opdracht van BMW. Na een ingrijpende verbouwing en ombouw van de fabriek rolde op 17 juli 2014 de eerste auto van het nieuwe model MINI van de band in aanwezigheid van koning Willem-Alexander, die op die donderdagmiddag de fabriek officieel heropende. In 2015 volgde de productie van de MINI Cabrio, in 2016 de MINI Countryman en sinds augustus 2017 wordt ook de BMW X1 in Born geproduceerd. (HS)

Barge Containerterminal Born

Voor de meeste mensen blijft het Logistic Center Holtum Noord uit het zicht. Ze rijden er dagelijks in hun auto aan voorbij zonder zich ervan bewust te zijn dat hier talloze goederen worden verladen. Van hieruit worden grote zeecontainers over de hele wereld getransporteerd.

Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw werden alle goederen per stuk vervoerd. Elk pakket werd apart afgehandeld. Er waren duizenden handen nodig om goederen uit vrachtwagens en treinen te lossen. Daarna werden deze stuk voor stuk in de romp van een schip geladen. Normaal gesproken was er met elk schip acht dagen laden en acht dagen lossen gemoeid. Dit bracht kosten, tijd en frustratie met zich mee. Vooral van vrachtwagenchauffeurs en machinisten die tijdens dit proces moesten wachten op hun lading. Pas in 1937 kwam Malcolm McLean, een Amerikaanse vrachtwagenchauffeur, op het idee om de laadbak in zijn geheel van zijn vrachtauto te halen. De container was geboren.

Tegenwoordig is Barge Terminal Born een cruciaal knooppunt in een mondiale infrastructuur. Het is een omgeving die voortdurend in beweging is. Hijskranen, vrachtwagens, schepen en treinen bewegen om elkaar heen in een eindeloze, streng gechoreografeerde dans die de wereld draaiende houdt. Als grootste Nederlandse binnenhaven is deze terminal niet van gering belang. In slechts zeven uur kan de terminal een schip dat tot 333 containers kan vervoeren (TEU in technische termen) alweer op weg sturen en hiermee meer dan 160 vrachtwagens van de weg halen. Dit proces maakt het mogelijk om een enorme hoeveelheid vracht binnen vierentwintig uur in Rotterdam of Antwerpen te krijgen, die van daaruit kan worden vervoerd naar iedere plaats ter wereld.

Ondertussen is er een nieuwe kade gerealiseerd evenals de aanleg van een opslagterrein. De haven zelf is uitgebaggerd tot een diepte van 3,95 meter. Hierdoor en dankzij de eerder al gerealiseerde verhoging van de bruggen over het Julianakanaal, is de haven van Holtum-Noord bereikbaar voor vier-laags containerschepen. Ook kleine kustvaarders kunnen de haven, die ongeveer 200 kilometer landinwaarts ligt, bereiken. Vier schepen, variërend in capaciteit van 150 tot 300 TEU, varen continu op en neer tussen Born en de zee-terminals in Rotterdam en Antwerpen. Barge Terminal Born transporteert ruim 2.000 TEU per week. Bijzonder is dat de douane-afhandeling in Holtum-Noord kan plaatsvinden, waardoor vertraging in de zeehavens voorkomen wordt. Holtum-Noord is inmiddels de grootste "inland-terminal" van Nederland. (KJ)

CULTUUR

Kasteel Obbicht en Luik

Voor een Europese connectie van kasteel Obbicht – en vooral het huidige gebouw – moet men naar Luik. Van oudsher waren er al verbindingen: de Maasvaart; de parochie Obbicht hoorde (tot 1840) bij het bisdom Luik; de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven had een feodale band met het graafschap Loon, waarover de Luikse prinsbisschop vanaf 1366 de scepter voerde. Een directere band met Luik ontstond in 1778, toen de Luikse koopman Antoine Guillaume de Paludé het kasteel aankocht. Hij was van mening, dat het oude bouwwerk niet voldeed aan de eisen van de tijd, en gaf de Luikse bouwmeester Jacques-Barthélemy Renoz (1729-1786) in 1780 opdracht een nieuw kasteel te bouwen. Renoz ging hierbij uit van het kasteel van Beaumont (Petit Bourgogne) in Sclessin bij Luik. Dit

Kastelen Obbicht en Luik (onder)

kasteel, dat een grote gelijkenis met Obbicht laat zien, had Renoz in 1775 voltooid. Beide gebouwen zijn voorbeelden van de Luikse Louis XVI-stijl. Lang mocht De Paludé niet genieten van zijn Luikse kasteel. Hij overleed in 1787 en zijn erfgenaam en broer Jean Philippe drie jaar later. Via hun zusters kwam het kasteel in 1805 in handen van Gasper François Alexandre de Spirlet, die eveneens uit Luik afkomstig was en tot 1822 Obbicht zou bewonen. (GJ)

Europese architecten in Sittard en Geleen

De Sittardse pastorie van de 'Belgische' architect Lambert Jaminé (1800-1871)

De officiële beschrijving van het rijksmonument Kloosterplein 10 te Sittard is summier: 'Voormalige pastorie, gebouwd tussen 1830-39, met eenvoudige lijstgevel, waarvan de verdieping(en) door corndonbanden geaccentueerd zijn. Geprofileerde ingangsomlijsting van hardsteen.'

Ing. A.J.G. Ruigt heeft in de uitgave "Sittard, uit bronnen geput" een artikel geschreven over de totstandkoming van de pastorie aan het Kloosterplein. In zijn bijdrage beschrijft Jan

Ruigt hoe al vanaf 1789 geklaagd werd over de slechte bouwkundige staat van de oude pastorie en dat pas een halve eeuw later een concreet nieuwbouwplan werd vervaardigd door de architect Ad. Leenman uit Maaseik. De provinciaal architect Lambert

Pastorie Sittard

Pastorie Kwaadmechelen

Jaminé (Maastricht 1800 – Hasselt 1871) ging echter niet akkoord met het voorgestelde ontwerp en de ingediende begroting. Hij vervaardigde zelf een nieuw ontwerp en bestek. In 1839 werd de bouw van de nieuwe pastorie, naar zijn ontwerp, gegund aan de 'meester schrijnemaker' Joseph Limpens te Sittard. Ten tijde van de vervaardiging van de nieuwbouwplannen maakte onze huidige provincie Limburg nog grotendeels deel uit van België. In deze in 1830 tot stand gekomen nieuwe

onafhankelijk staat hebben architecten in dienst van provinciebesturen een duidelijk herkenbaar stempel gedrukt op het bouwkundig erfgoed. Als architect in dienst van de Belgische provincie Limburg volgden Lambert, Herman en Léon Jaminé elkaar, van vader op zoon, op. Om hun belang voor het bouwkundig erfgoed in de periode 1832-1921 goed voor het voetlicht te brengen verzorgde de Belgische provincie Limburg in 1999 de publicatie "Van Waterstaatskerk tot mijncité. Een historiek van het bouwen in Limburg door drie generaties provinciale bouwmeesters Jaminé." In dit boekwerk van Veerle Meul en Wim Jaminé wordt onder andere duidelijk dat Lambert Jaminé in diverse plaatsen pastorijen heeft gerealiseerd aan de hand van een vast model. Zie de foto van de pastorie van Sittard (1838) en die van Kwaadmechele (1842).

Lambert Jaminé tekende ook voor een verbouwing aan de protestantse kerk in Sittard en zorgde verder voor het ontwerp van een nieuwe kerk in Einighausen. Op de plek waar deze kerk ooit stond staat nu het Heilig-Hart beeld dat in 1920 door de bisschop van Roermond Mgr. Schrijnen werd ingezegend.

De 'Pruisische' architect Carl Weber actief in Sittard en Geleen, 1856-1874

Carl Eugen Maria Hubert Apollinaris Weber kwam op 18 oktober 1820 in Keulen ter wereld. Vijfentwintig jaar later noemde hij zich in de trouwakte van zijn halfzus: 'Architekt'. Hiertoe had hij waarschijnlijk een privé opleiding bij een architect of aan een bouwkundige school gevolgd. In elk geval niet de Bau-Akademie in Berlijn, de enige door de Pruisische autoriteiten erkende bouwkundige hogeschool, want dan had hij de titel 'Privatbaumeister' mogen voeren. Vermoedelijk wegens het ontbreken van genoemde opleiding en titel kreeg hij in het Rijnland weinig werk. In 1851 bouwde

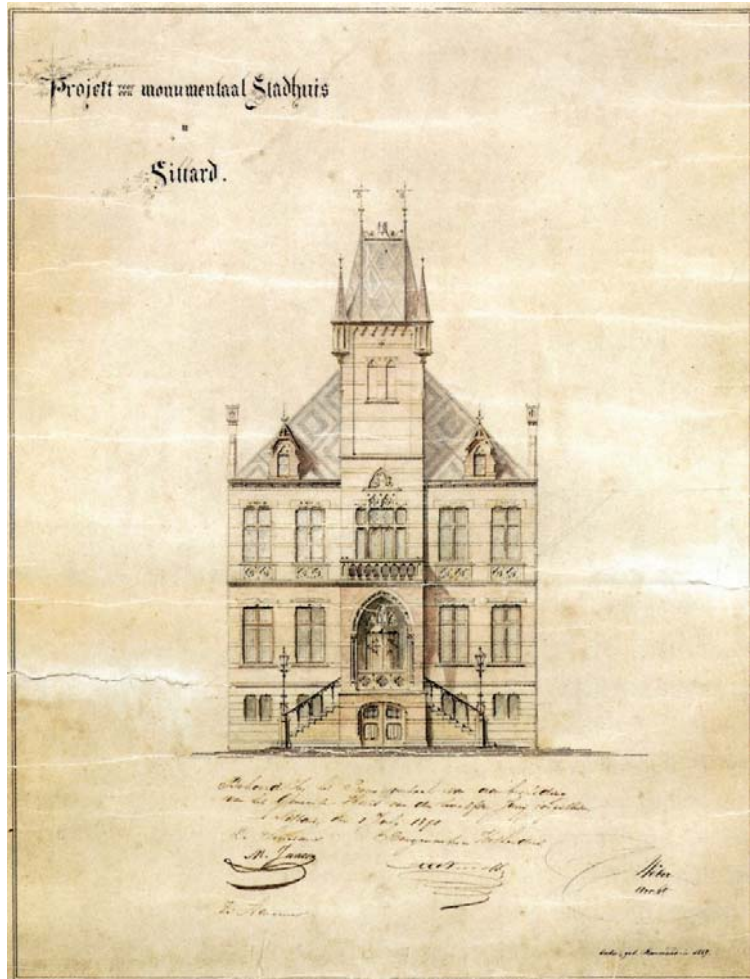

Prentbriefkaart van de door Weber ontworpen kerk te Lutterade

Weber in Amstenrade de eerste neogotische kerk van Limburg waarna hij zich ontwikkelde tot één van de toonaangevende architecten van kerkenbouw in Limburg en Brabant. Carl Weber trouwde in 1857 in Roermond en bleef daar tot zijn overlijden in 1908 wonen.

Weber was betrokken bij de realisatie van vier gebouwen binnen de huidige gemeente Sittard-Geleen:

- in 1856 tekende hij een ontwerp voor een nieuwe kerk in Oud-Geleen. Het ontwerp werd door de gemeenteraad goedgekeurd, maar door Gedeputeerde Staten als te ruim van opzet en te duur afgekeurd. Bij het ontwerp dat daarna door J.L. Lemmens uit Beek vervaardigd werd en in 1862 gerealiseerd, is waarschijnlijk Webers assistentie ingeroepen;
- in 1861 diende Weber een plan en bestek in bij de gemeente Sittard voor de bouw van een nieuwe school met onderwijzerswoning. Een jaar later werd de nieuwe stadsschool, aan de huidige Kapittelstraat, geopend. Ruim zestig jaar behield het gebouw de onderwijsfunctie. Thans is het Erfgoed Centrum De Domijnen hierin gevestigd;
- in 1862/1863 ontwierp hij een neogotische hallenkerk voor de nieuwe parochie Lutterade-Krawinkel. Deze kerk is in 1937 afgebroken nadat enkele jaren daarvoor een nieuw godshuis, aan de Prins de Lignestraat, in gebruik was genomen.
- in 1869 tekende hij het eerste ontwerp van het 'monumentaal Stadhuis' voor Sittard. Dit neogotische stadhuis aan de Markt werd in 1874 officieel geopend en in 1966 gesloopt.

Ontwerp monumentaal Stadhuis Sittard

De Geleense blokkendoos van de Zwitserse architect Galfetti (* 1936)

In 1995 verrees op de overgang van het lage en hoge gedeelte van de Markt van Geleen een gebouw van beton en glas met een moderne uitstraling. De befaamde Zwitserse architect Aurelio Galfetti (1936) maakte bij dit ontwerp gebruik van primaire vormen: het vierkant en de vierhoek. De voorkeur van de architect voor deze vormen is ook terug te zien in zijn gebouw La Résidence aan Plein 1992 in de Maastrichtse nieuwbouwwijk Céramique.

Het Galfetti-gebouw in Geleen vormt de scheiding tussen twee pleinen, met elk een eigen karakter. Het in de stijl van het minimalisme opgetrokken pand sluit aan bij de strakke moderne vormtaal die dominant is in het centrum van Geleen. Om de bouwmasse een bepaalde dynamiek te geven zijn op de hoeken van de gevels hoge betonschotten geplaatst. Met zijn ranke betonskelet en glasgevels had het gebouw oorspronkelijk een transparant karakter. Het gebouw zou een openbare functie krijgen, bijvoorbeeld bibliotheek, maar de projectontwikkelaar kreeg het pand niet als zodanig verhuurd. Alleen commerciële partijen bleken geïnteresseerd. De transparantie van het bouwwerk werd door hen te niet gedaan: een groot deel van de ramen werd met gekleurde folies afgeplakt. Het gebouw kreeg in de volksmond de naam blokkendoos, of 'Blokkerdoos' naar een van de huurders. In 2008 keek de monumentencommissie van Sittard-Geleen door de aangebrachte lelijkheid heen en verleende het pand de status van gemeentelijke monument. Thans is de HEMA er gevestigd en is de transparantie gedeeltelijk hersteld.

Het Galfetti gebouw in 1995, foto Peter Schols

Het huis met de koppen Obbicht / OLS Obbicht

Eén van de meest markante huizen in Obbicht is huis nr. 8 aan de Bornerweg. Het is markant vanwege de gevelversieringen in de voor- en zijgevel. In eerste oogopslag doen ze denken aan de jaren 1959 tot 1993, toen de roemruchte Obbichtse Schutterij "St.-Willibrordus" er haar schutterslokaal had. Toen was in het huis het alom bekende café van "Sjaak van Fer op den Kamp" gevestigd, waarvan de bakstenen gevels zijn gestukadoord en versierd met gezichten, koppen en wijnranken. Het meest opvallende sierstucwerk bevindt zich in de rechter zijgevel. In de geveltop staan twee schuin tegen elkaar geplaatste geweren afgebeeld met daartussen de wapperende Nederlandse vlag. Het geheel is samengebonden met een oranje lint. De geweren zouden kunnen wijzen in de richting van de schutterij, terwijl de vlag en het oranje lint doen denken aan een feestelijke gebeurtenis binnen het Koninklijk Huis. Niets is minder waar. Het voormalige café werd in 1904 gebouwd door Zef Frenken uit Born, de vader van de bekende Obbichtenaar Dr. Hub Frenken, oud K.L.M.-piloot en arts. Zef Frenken was "modellieur", een stukadoor die zich had gespecialiseerd in het aanbrengen van sierstucwerk. Hij bouwde het café, dat hij samen met zijn vrouw Beth op den Kamp uitbaatte. Hun namen stonden oorspronkelijk vermeld op het nog aanwezige schildje boven de toegangsdeur, terwijl boven het ovaalvormige zolderraampje in de geveltop het bouwjaar 1904 staat vermeld. Van 1959 tot 1993 was het café schutterslokaal van Schutterij St.-Willibrordus, die na een moeilijke periode in 1927 werd heropgericht. Een jaar later sloeg het noodlot hard toe. Een alles vernietigende brand brak uit en vele schuttersattributen die in het lokaal

Het huis met de koppen in Obbicht

werden bewaard, gingen – afgezien van het schutterszilver - voorgoed verloren. De schutterij herstelde snel en putte uit de recente tegenslagen kennelijk zoveel moed en energie - of was het puur toeval? - dat twee jaar later in 1929 in Maalbroek-Maasniel bij Schutterij "Wilskracht" de hoogste schutterseer werd behaald door het OLS te winnen.

Obbicht stond op zijn kop en mocht in 1930, in een kermisachtige toestand, zelf de grootste schuttersmanifestatie organiseren. Dat gebeurde op zondag 13 juli 1930. Volgens het programmaoverzicht namen zestig schutterijen deel aan het OLS in Obbicht. Die schutterijen kwamen allemaal uit Nederlands Limburg, met uitzondering van de schutterij "Les Amis du Tir", vrij vertaald "De Vrienden van het Schieten", uit Henri Chapelle, gelegen in de Belgische provincie Luik. De Oud- Limburgse - Schuttersfederatie, afgekort OLS, kwam eerst tot stand in 1948 door toetreding van twee Belgisch-Limburgse schuttersbonden.

Winnar van het OLS 1930 in Obbicht werd uiteindelijk schutterij St.-Antonius uit Baarlo.

Voorafgaand aan het OLS in Obbicht ontstond in de schutterswereld grote ophef over de manier van schieten. Schutterij St.-Willibrordus was namelijk voornemens om de schutters slechts drie in plaats van zes schoten per schietronde te laten lossen. Dat voornemen werd in 1930 nog niet gehonoreerd. Pas een jaar later werd het voorstel van St.-Willibrordus wel in de praktijk gebracht, waarna voortaan elke schutter van het zestal per ronde slechts drie schoten hoefde te lossen; een mijlpaal in de historie van het OLS. (JK)

Vrijgezellencongres Grevenbicht - monumentje

In september 2003 was het precies vijftig jaar geleden dat in Grevenbicht het eerste Wereldvrijgezellencongres van start ging. Dit initiatief baarde in 1953 groot opzien. In het rustige en landelijk gelegen Grevenbicht leek de tijd gewoon zijn gang te gaan. De herinnering aan de donkere oorlogsjaren begon enigszins te slijten. Er waren wel slachtoffers te betreuren, maar echt schokkende gebeurtenissen hadden in Grevenbicht niet plaatsgevonden. Aan die rust kwam een einde toen gemeentesecretaris Ger Greijn, wethouder Max Mulder en gemeenteambtenaar Piet Kitzen naar Den Haag togen om een demonstratie van een ponsmachine bij te wonen. Autowegen waren er nog niet. Halverwege de rit werd in Den Bosch een koffiestop gemaakt. Aan de koffie zagen ze vanuit hun uitspanning buiten een lange processie met bedevaartgangers naar de Zoete Lieve

Wethouder Max Mulder (links) en Ger Greijn (rechts) tussen deelnemers van het congres

Vrouw van Den Bosch voorbij gaan. Het was een drukte van belang. Dat zette de Grevenbichtse gemeente-secretaris aan het denken. "Waarom hebben we zoiets niet in Beeg?" mijmerde hij hardop voor zich uit. Opeens veerde hij, eeuwige vrijgezel als hij was, op en sprak zijn twee metgezellen toe "als wij eens een vrijgezellencongres organiseerden?" Dat idee vond meteen instemming bij de andere twee. Wat hun betrof was de zaak beklonken, Grevenbicht moest op de kaart. Terug in Grevenbicht bleek spoedig dat het dorp het idee enthousiast oppikte. Zeker toen de pas benoemde burgemeester Louis Corten zich in

Vrijgezellenspeld

Monumentje Vrijgezellencongres, Burg. Kottenplein Grevenbicht

zijn jeugdig enthousiasme zonder reserves achter de plannen van Greijn schaarde. Inderhaast werd een comité, bestaande uit vertegenwoordigers van verenigingen, in het leven geroepen. Dat sloeg direct aan het organiseren. Ger Greijn schoot een vroegere dorpsgenoot uit Born, die journalist bij een Limburgse krant was, aan en in een mum van tijd stond de telefoon in het Grevenbichtse gemeentehuis dagenlang roodgloeiend. De nationale en internationale pers, de Engelse "Daily Mail" voorop, belde het gemeentehuis plat. Vanuit de hele wereld regende het vragen waarom, het hoe en voor wie het Wereldvrijgezellencongres, dat in september van dat jaar zou worden gehouden. "Grevenbicht het Mekka van de vrijgezellen" kopte een krant. Zo werd het rustige dorpje aan de Maas in een oogwenk wereldvermaard door de ongelofelijke

omvangrijke publiciteit, nationaal, internationaal en zelfs wereldwijd.

Bij gelegenheid van het vijftigjarig herdenken in april 2004 werd door de Heemkunde-vereniging "Bicht" met steun van de gemeente Sittard-Geleen een zomereik geplant met een herdenkingszuiltje. Op dit zuiltje staat het logo van het vrijgezellenfeest bekroond met de vrijgezellenhaan. De eik staat voor moed, standvastigheid en onafhankelijkheid, eigenschappen die in maatschappelijk opzicht ook kenmerkend zijn voor de vrijgezel. De gedenkboom is ook bedoeld als eerbetoon aan de stichter en de organisatoren van het Wereldvrijgezellencongres die, nauw samenwerkend met de inwoners, Grevenbicht grote bekendheid hebben gegeven als het nog steeds gastvrij dorp. (JK)

Pinkpop Geleen

De eerste popfestivals ontstonden aan het eind van de jaren zestig. Het eerste meerdaagse popfestival was Monterey Pop in Californië in 1967. Het andere festival, dat nog jaren later tot de verbeelding sprak, was Woodstock in 1969.

Nederland bleef niet achter, in het Burgemeester Damenpark te Geleen startte op 18 mei 1970 het bescheiden popfestival Pinkpop. Rond de tienduizend bezoekers zagen zeven Nederlandse en één Engelse artiest, Keef Hartley, optreden.

De naam 'Pinkpop' komt van 'Pop met Pinksteren' en het festival wordt doorgaans in het pinksterweekend georganiseerd. De oprichters van Pinkpop waren Hans van Beers, Wim Wennekes, Frits van Reysen en Jan Smeets.

Na zes keer op rij te zijn uitverkocht met 50.000 bezoekers, kregen de popfestivals in 1982 serieuze concurrentie van de stadionconcerten. Zo had ook Pinkpop enkele magere jaren met als dieptepunt 1985. Dat veranderde toen de organisatie in 1986 een samenwerkingsverband sloot met Mojo Concerts, op concertgebied de marktleider in Nederland. De productie bleef in handen van Buro Pinkpop. Jan Smeets is tot heden directeur van het popfestival Pinkpop.

Een luchtopname van Pinkpopfestival in Landgraaf

Het oude postkantoor te Geleen, nu het PINKPOP-museum

Vanwege een verbouwing van het Burgemeester Damenpark in 1987 week Pinkpop eenmalig uit naar het Sportpark De Berckt in Baarlo. Pinkpop keerde echter niet terug naar Geleen door problemen met vergunningen. Het festival wordt vanaf 1988 gehouden op Megaland Landgraaf, de voormalige draf- en renbaan, te Schaesberg.

Niet alleen de artiesten kwamen/komen uit alle delen van de wereld maar ook de festivalbezoekers. Anno 2018 is Pinkpop het langstlopende jaarlijks terugkerende popfestival ter wereld en viert volgend jaar haar vijftig jaar bestaan. Vooraf aan Pinkpop 2018 kwam het nieuws dat Jan Smeets en burgemeester Raymond Vlecken van Landgraaf een contract tekende dat het festival tot zeker 2040 in Landgraaf blijft. Dit had niemand in 1970 kunnen vermoeden dat een bescheiden Geleens popfestival zou uitgroeien tot dit groot popfestival anno 2018. (HK)

Europa op de stier. Stadspark Sittard

Deze witmarmeren sculptuur van 'Europa op de stier' is in 1987 geplaatst in het stadspark van Sittard. De maker is de Sittardse beeldhouwer Gjus Roebrouk (geboren 1948). Hij werkt niet alleen in Sittard, maar heeft ook in Joegoslavië en Servië gewerkt. In 1989 ontving hij uit handen van burgemeester Tonnaer de zilveren legpenning van de Joegoslavische stad Valjevo uit erkentelijkheid voor het leggen van contacten tussen Sittard en Valjevo.

De vrouw op de stier is de Fenicische prinses Europa, naar wie ons continent genoemd is, en de stier is de Griekse oppergod Zeus in vorming. Zeus heeft een zwakte voor mooie vrouwen, tot grote ergernis van zijn jaloerse vrouw Hera en om aan de aandacht van zijn echtgenote te ontsnappen, trekt hij de aandacht van de charmante prinses in de gedaante van een mooie, grote, sterke, maar zachtaardige witte stier. Europa en haar vriendinnen, die op het strand spelen, versieren de stier met bloemen en als Europa de stier wil beklimmen, gaat hij er snel met haar vandoor en zwemt naar Kreta. Hier aangekomen onthult hij zijn ware identiteit en verleidt hij haar met als gevolg dat

Europa op de stier in het Sittardse stadspark

Europa drie kinderen krijgt onder wie de latere koning Minos. Zij trouwt vervolgens met de koning van Kreta, die haar zonen adopteert en opvoedt. (JJ)

Kunstwerken Eenheid in verscheidenheid Born, Geleen en Sittard

Dit jaar zijn drie kunstwerken onthuld, die enerzijds de verbondenheid anderzijds de verscheidenheid van de drie stadsdelen van onze gemeente moeten uitbeelden en vandaar de titel meekregen 'Eenheid in Verscheidenheid'.

De kunstwerken zijn geplaatst op rotondes, waarmee de gemeente de uitstraling van enkele belangrijke invalswegen van Sittard-Geleen wil vergroten: in Born de rotonde op de kruising van de Verloren van

Geleen

Themaatweg, in Geleen de rotonde bij de kruising van de Westelijke Randweg en de Kerenshofweg en in Sittard de rotonde bij de kruising Rijksweg Noord en de Elisabeth van Barstraat.

Ze zijn ontworpen door de veelzijdige Griekse kunstenaar Eleni Kamma (geboren 1973 te Athene), die verbonden is geweest aan de Jan van Eyck Akademie te Maastricht en leeft en werkt in Nederland en België.

Bij haar opdracht kreeg ze het verzoek om bij het ontwerpen de drie-eenheid van de huidige stad, de historische stad, de industriestad en het platteland in gedachten te houden. De kunstenaar heeft bij het tot stand komen van de

Sittard

Born

kunstwerken samengewerkt met basisscholen en verscheidene innovatieve bedrijven uit de regio.

De kunstwerken bestaan elk uit drie twaalf meter lange palen, met elkaar verbonden door gekleurde koorden van kunststofvezels, gemaakt door bedrijven in onze gemeente. In samenspraak met leerlingen van basisscholen heeft zij een kleurschakering voor de koorden ontworpen, waarbij iedere kleur voor een stadsdeel staat. De drie palen symboliseren uiteraard de drie stadsdelen (Sittard, Geleen en Born) en bij ieder kunstwerk staan de palen net even anders gegroepeerd en verschilt het koordenspel.

Deze kunstwerken zijn niet alleen kunst, maar belichamen ook het innovatieve karakter van de gemeente en zijn het resultaat van samenwerking, aldus wethouder Noël Lebens bij de onthulling. (II)

MILITAIRE ASPECTEN

Slag aan Kemperkoul Sittard

In het oosten van Sittard, tegen de Duitse grens aan, ligt de wijk Kemperkoul. Tussen de moerassige vlakke nabij Broeksittard en Tudderen en de relatief hoge Kollenberg is een hoogteverschil van zo'n veertig meter, een aardige kerktoren.

Het hoogteverschil en de grondgesteldheid waren belangrijk. Dat was al zo in de Romeinse tijd, toen hier een weg liep van Tudderen naar Maastricht, waar sporen van zijn teruggevonden. Ook de holle weg die er nu nog ligt en de naam (grote en kleine) Kemperkoul draagt, is al enige duizenden jaren aanwezig. Belangrijk werd de ligging vooral toen in 1543 op dit terrein de 'slag aan de

Kemperkoul' (ook 'Slag bij Sittard' genoemd) werd uitgevochten. Keizer Karel V, de machtigste heer van zijn tijd, wilde al vele jaren Gelre veroveren, waar hij meende recht op te hebben. Hertog Willem V van Gelre (en Gulik en Kleef) weigerde dit natuurlijk en een oorlog ontstond in 1542/1543. In deze oorlog leed Karel V bij de Slag aan de Kemperkoul, dat in het hertogdom Gulik lag, groot gezichtsverlies, maar ook verloor hij vele mannen en paarden. Resten zijn daar overigens nooit van gevonden. Beslissend in de slag was het feit dat Willem van Kleef beter gebruik kon maken van het hoogteverschil en het feit dat een deel van het terrein drassig was. Zelfs het keizerlijke geschut werd veroverd, hetgeen breed uitgemeten werd. Ook wordt trots verteld over de schutterij van Sittard,

De Gelderse legeraanvoerder Maarten van Rossum

22. GEDENKPENNINGEN OP DE OVERWINNING BIJ SITTARD

Gedenkpenningen Slag bij de Kemperkoul

die mede de beslissing zou hebben geforceerd, maar of dit allemaal waarheidsgetrouw is, is de vraag, want propaganda is natuurlijk van alle eeuwen. In liedjes en herdenkingspenningen werd de overwinning gevierd. Deze was echter van korte duur: het leger van Karel V kwam korte tijd later terug en versloeg de Geldersen vernietigend bij Düren. Roermond en andere steden gaven zich toen snel over, waardoor Willem zich nabij Venlo overgaf aan de keizer. Gelre werd bij het Bourgondische rijk gevoegd en de Zeventien Verenigde Provinciën waren ontstaan! De Gulikse steden Heinsberg en Sittard werden voor straf tijdelijk door de keizer in pand gehouden, tot de vredesvoorwaarden volledig waren uitgevoerd. (PB)

Poort van de vrijheid Obbicht / Stokkem 1568

Aan de Maasstraat in Obbicht herinnert de Poort van de Vrijheid aan twee gebeurtenissen die gerelateerd zijn aan het huidige België. Het monument werd 1999 door de toenmalige kroonprins Willem-Alexander onthuld om te herinneren aan de vrijheidsstrijd van Willem van Oranje en te wijzen op de vele plekken in onze wereld waar vrijheid geen vanzelfsprekendheid is. Willem van Oranje stak in de nacht van 5 op 6 oktober 1568 (450 jaar geleden) bij Obbicht de Maas over om de zuidelijke Nederlanden te bevrijden van de

De poort van de vrijheid in Obbicht

Veel belangstelling bij de onthulling van het monument door kroonprins Willem-Alexander in 1999

Spaanse overheersing. De tot het Prinsbisdom Luik horende stad Stokkem weigerde hem echter de toegang en de verdere veldtocht liep op niets uit, omdat de Spaanse troepen een openlijk gevecht ontweken.

De initiatiefnemers voor dit monument, het Obbichtse Ecrevissecomité, ontlene hun naam aan iemand anders die vanuit Obbicht symbolisch de Maas overstak: Pieter Ecrevisse. Hij sympathiseerde met de Belgische opstand van 1830 en wilde dan ook in 1839 niet accepteren, dat Limburg bij Noord-Nederland werd gevoegd. Dus vertrok hij naar het Vlaamse Eeklo om daar de rest van zijn leven als vrederechter te slijten. Door middel van zijn romans zoals de "Bokkenrijders" en "Het Meilief van Geleen" hield hij echter de herinnering aan zijn geboortestreek levend. (GJ)

Gedenkteken 'Frans kerkhof' Limbricht

In oktober 1813 leed Napoleons 'Grande armée' een zware nederlaag bij Leipzig. Zijn

bijna 200.000 soldaten tellende leger was niet opgewassen tegen het geallieerde leger dat uit meer dan 300.000 soldaten bestond. Wat volgde was een chaotische terugtrekking vanuit Duitsland naar Frankrijk. In het mottekasteel Limbricht, dat op de route van de terug-

Gedenkteken "Frans kerkhof" Limbricht

tocht lag en zowel een dagreis van Roermond als van Maastricht af, werd snel een veldhospitaal ingericht voor zieken en gewonden. Het kasteel was eigendom van Michiels de Kessenich, burgemeester van Roermond en overtuigd aanhanger van keizer Napoleon Bonaparte. Een ooggetuige, de legerarts Joseph Kerckhoffs schreef: "De eerste keer dat ik het hospitaal kwam, trof ik daar de doden en de levenden, de gewonden en de zieken door elkaar aan. De zieken lagen op de grond, zonder matras of zelfs stro, in hun eigen uitwerpselen. Ik heb op mijn tenen gelopen om niet tot aan mijn enkels in hun uitwerpselen terecht te komen. Er waren zieken bij, die zich te ruste hadden gelegd op de lichamen van de overledenen. Er waren zoveel mensen overleden, dat de lijken op elkaar werden gestapeld..."

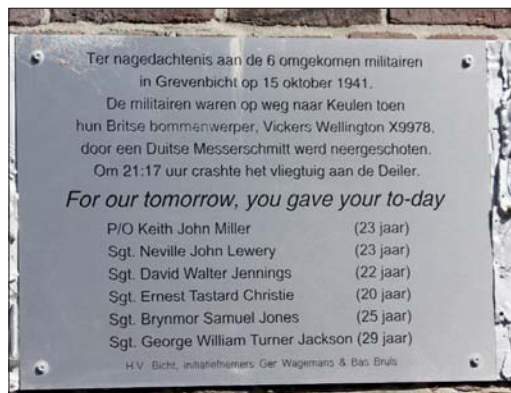
De besmettelijke ziekte, vermoedelijk vlektyfus, die zorgde voor het grote aantal slachtoffers, roeide naast 687 soldaten ook ongeveer 85 Limbrichtse burgers uit. De doden werden begraven in een massagraf op enkele honderden meters verwijderd van kasteel Limbricht. De plek wordt 'het Frans kerkhof' genoemd en nog in de negentiende eeuw werd de locatie ervan aangewezen. Tevens werd er een rustaltaar van de processie geplaatst. Vanwege de ruilverkaveling die in de jaren vijftig en vroege jaren zestig van de vorige eeuw plaatsvond, zijn vroegere wegen, paden, sloten en beken echter verdwenen of verlegd. Hierdoor is de exacte locatie van het kerkhof tegenwoordig onbekend. Archiefonderzoek leverde raadsels op, zoals Francois Heijnen uit Stein, die tweemaal stierf, in Limbricht en thuis in Stein enkele weken later! Opgravingen in het kader van het televisieprogramma 'Expeditie Limburg' in 2008 leverden geen sporen op van de overledenen, de raadsels bleven dus en werden eigenlijk nog vergroot! (PB)

Gedenkteken vliegeniers RAF Grevenbicht

Op zaterdag 15 oktober 2016 om precies 21.17 uur werd op de westgevel van het Museum "Maaskant '44", in de voormalige watermolen van Grevenbicht, een plaquette onthuld, herinnerend aan de bemanning van de Britse bommenwerper "Vickers Wellington X9978", die omkwam tijdens de crash die het vliegtuig op dat tijdstip 75 jaar geleden maakte boven Grevenbicht.

Bij de herdenking waren naast

Gedenkteken vliegeniers RAF te Grevenbicht

stadsdeelwethouder Pieter Meekels ook enkele officieren van The Royal Air-Forces aanwezig. Zij waren speciaal naar de herdenking gekomen uit eerbetoon voor hun wapenbroeders van toen, die door hun moedig optreden Grevenbicht en Schipperskerk voor een ramp wisten te behoeden. Vertegenwoordigers van het Ministerie van Defensie waren eveneens aanwezig bij de plechtige onthulling van de plaquette.

Voor de herdenking was een speciale werkgroep van de Heemkundevereniging "Bicht" in het leven geroepen, bestaande uit: Leny van Gulick, Ger Wagemans, Bas Bruls, Roy Jacobs en Harrie Claessen.

15 oktober 1941 had voor Grevenbicht en Schipperskerk een rampdag geweest kunnen zijn. Tijdens de Britse luchtaanval op Duitse steden werd die avond een Vickers Wellington van de RAF boven de Staatsmijn Maurits uit de lucht geschoten. Brandend en luid ronkend dook de Vickers Wellington omlaag richting Grevenbicht en Schipperskerk. Dankzij heldhaftig optreden van de piloten en de bemanning scheerde de Vickers Wellington rakelings over beide dorpen heen, om korte tijd later bij "De Deiler" noordelijk van Grevenbicht neer te storten. Daarbij kwam de hele zeskoppige bemanning om het leven. Zij offerden hun leven voor het behoud van Grevenbicht en Schipperskerk. Hun namen staan vermeld op de herdenkingsplaquette, die door Lei Henriks werd vervaardigd. (JK)

Een van de vele graven op het Engels oorlogskerkhof te Ophoven-Sittard

Engels oorlogskerkhof Ophoven-Sittard

Op de hoek Kromstraat/Haagstraat in Ophoven werden Britse slachtoffers van de oorlog begraven. De begraafplaats werd door de gemeente Sittard in 1946 overgedragen aan Groot-Brittannië. Het werd de laatste rustplaats voor 239 personen en Koning Edward IV was toen persoonlijk aanwezig bij de opening.

De meeste slachtoffers werden begraven in januari en februari 1945 en behoorden bij de Schotse regimenten van 52nd Lowland Division. Ze zijn gesneuveld bij de strijd om de Roer.

Onder hen was Dennis Donini uit Durham. Hij sneuvelde op 18 januari 1945 bij een afleidingsmanoeuvre om zijn makkers te redden. Om deze reden kreeg hij postuum het Victoria Cross, weliswaar met enige vertraging, omdat zijn vader van Italiaanse afkomst was. (GJ)

COLOFON

Deze uitgave verscheen ter gelegenheid van de Nationale Open Monumentendag op 8 en 9 september 2018 in de Charles Beltjens-reeks van de Stichting Monografieën uit het Land van Sittard.

De uitgave werd mogelijk gemaakt door financiële steun van de gemeente Sittard-Geleen.

Opdrachtgever is het comité Open Monumentendag Sittard-Geleen, een werkgroep van de Federatie Historie Sittard-Geleen-Born.

Leden van het comité zijn in het jaar 2017-2018: Peer Boselie, Kitty Jansen-Rompen, Guus Janssen (secretaris), Jolanda Janssen-Daniëls, Hub Kitzen, Jean Knoors, Sven Kools, Peter Schulpen en Harry Strijkers (voorzitter).

Teksten:

De teksten werden verzorgd door: Peer Boselie, Ad Hoogenboom, Guus Janssen, Jolanda Janssen-Daniëls, Hub Kitzen, Jean Knoors, Peter Schulpen, Harry Strijkers, Peter Vossen en Ton Wolters.

Eindredactie en drukbegeleiding:

Guus Janssen en Harry Strijkers.

Eerdere uitgaven Comité Open Monumentendag Sittard-Geleen:

2001	Monumenten van het Wonen
2002	Monumenten van Handel
2003	Landelijke bouwkunst in Sittard-Geleen
2004	Verdediging door de eeuwen heen
2005	Aspecten van religieus leven
2006	Monumenten van feest
2007	Monumenten van de twintigste eeuw
2008	Sporen
2009	Op de kaart (setje oude Ansichtkaarten en bijbehorend boekje)
2010	De smaak van de negentiende eeuw (jaarkalender)
2011	Herbestemmingen
2012	Groen van Toen
2013	Macht en pracht
2014	Op reis in Sittard-Geleen-Born
2015	Kunst & Ambacht
2016	Iconen & symbolen
2017	Boeren, burgers en buitenlui

Omslagontwerp, lay-out en druk

Janssen Grafimedia, Sittard

Sittard-Geleen, september 2018

ISBN/EAN: 978-90-72115-23-2

VVVZUID
LIMBURG
Liefde voor het leven

Open
MONUMENTENDAG
E

BankGiroLoterij
WIN MEER, BELEEF MEER

Gemeente
Sittard-Geleen
Born